

Pihla Nohynek

Break the silence

Opas indonesialaiselle lastensuojelujärjestölle

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

Kevät 2018

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Pihla Nohynek Break the silence - Opas indonesialaiselle lastensuojelujärjestölle 32 sivua + 1 liitettä 17.1.2018
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	
Ohjaaja(t)	Lehtori Anna-Riitta Mäkitalo Lehtori Kirsi Lautala
<p>Opinnäytetyön tavoite on lisätä Indonesian lastensuojelujärjestön työntekijöiden, erityisesti lastenkodin sekä päiväkodin työntekijöiden tietoisuutta lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä, sekä antaa työntekijöille keinoja tukea hyväksikäytettyjä lapsia sekä ennalta ehkäistä hyväksikäyttöä.</p> <p>Opinnäytetyö on monimuotoinen. Se koostuu teoratiedon kokoamisesta, keskusteluista työntekijöiden kanssa, lasten havainnoinnista sekä lastenkodin työntekijöille suunnatun opaskirjan tekemisestä.</p> <p>Opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä toimivat tutkimukset lasten seksuaalisuudesta, seksuaalikasvatuksesta sekä seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Lisäksi tarkastelen teoriaosuudessa lasten oikeuksia, lapsilähtöisyyttä sekä lasten tunne- ja turvataitokasvatusta.</p> <p>Hyödynnän teoratietoa opaskirjassani. Havainnoinnin ja keskusteluiden avulla pyrin keräämään tietoa käytännöstä ja saamaan työhön ammatillista sekä kulttuurillista näkökulmaa.</p> <p>Järjestön johtaja sekä työntekijät olivat tyytyväisiä opaskirjaan. Heiltä nousi joitakin kehitysehdotuksia, joiden perusteella muokkasin opaskirjaa. Opaskirjan koettiin tulevan tarpeeseen. Opaskirja päättyy järjestön päiväkodin sekä lastenkodin työntekijöiden käyttöön. Tulen opastamaan työntekijät opaskirjan käyttöön käytännössä.</p>	
Avainsanat	Lapsi, Lapsen seksuaalisuus, Seksuaalikasvatus, Turvakasvatus, Tunnekasvatus, Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Author(s) Title Number of Pages Date	Pihla Nohynek Break the silence - Opas indonesialaiselle lastensuojelujärjestölle 32 pages + 1 appendices 17 January 2017
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	
Instructor(s)	Anna-Riitta Mäkitalo, Senior Lecturer Kirsi Lautala, Senior Lecturer
<p>The aim of my thesis was to increase awareness among the personnel of the certain Indonesian child welfare organization on how to support children who have been sexually abused.</p> <p>The target of the thesis was to create a guidebook about sexual abuse of children. The topic for the guidebook arose from working life, and it is intended to respond to the needs of the certain Indonesian child welfare organization. The aim of the guidebook was to provide useful information about sexual abuse, give tools for the child support and the right encounter and help personnel to understand the needs of exploited children. The guidebook contains information which aim is ephasizing children's involment of preventing abuse by sexual education and safety skills. The guidebook is based on the theoretical framework including the most relevant information for this particular organization.</p> <p>The data for this thesis were gathered from multiple sources. I used different literary sources to gain a comprehensive overview of the existing theoretical knowledge. I also interviewed of this certain organization to acquire the wider view on the subject.</p> <p>I would like to point out that recognizing and supporting sexually abused children is still deficient. The subject is difficult to encounter and it is challenging to familiarize and engage the personnel with targeted and long-term work in the treatment of sexual abused children.</p> <p>The guidebook provides the certain child welfare organization better opportunities to identify the symptoms of sexual abuse and to face and support victims correctly. Hopefully, the guidebook will be used to support the work for a long time and will inspire personnel to develop their work and expertise.</p>	
Keywords	Child, Sexuality, Sexual education, Sexual abuse, Safety education, Emotional skills

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus	2
3	Opinnäytetyön prosessi	3
4	Yhteistyökumppani	4
5	Lapsen seksuaalisuus	4
5.1	Vauvan seksuaalisuus	5
5.2	Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen	6
5.2.1	Porras 1 Vanhempien ihailu	6
5.2.2	Porras 2: Idoli ihastuttaa	7
5.2.3	Porras 3: Tuttu, mutta salattu	7
5.2.4	Porras 4: Kaverille kerrottu	8
5.2.5	Porras 5: Ihastumisen tunnustuksia	8
5.2.6	Porras 6: Käsi kädessä	9
5.2.7	Porras 7: Suudellen	9
5.2.8	Porras 8: Mikä tuntuu hyvältä?	9
5.2.9	Porras 9: Rakastella	10
6	Seksuaalikasvatus	10
7	Seksuaalioikeudet	12
8	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	12
8.1	Seksuaalinen hyväksikäyttö internetissä	14
9	Seksuaalisen hyväksikäytön seuraukset	15
9.1	Psyykkiset ja psykosomaattiset oireet	15
9.1.1	Yliseksualisoitunut käytös	16
9.2	Fyysiset oireet ja havainnot	17
10	Uhrin auttaminen ja tukeminen	18
10.1	Seksualisoitunut käytös ja menetelmiä sen hallitsemiseksi	18
10.2	Kuinka vahvistaa lasta	20
10.3	Leikki	21

11	Traumatisoituneiden lasten tukeminen päiväkodissa	22
12	Ennaltaehkäisy	23
12.1	Turvataidot ja tunnekasvatus	23
13	Lapsen oikeudet	24
14	Lapsilähtöisyys	25
15	Opaskirjan arviointi	26
16	Pohdinta	27
	Lähteet	32
	Liite 1 Opaskirja	

1 Johdanto

Idea syntyi ollessani suorittamassa sosionomiopintoihin kuuluvaa harjoittelua Indonesiassa Lombokilla lastensuojelujärjestössä. Jo silloin johtajalta nousi esille huoli eräistä lastenkotiin sijoitetuista lapsista, jotka olivat joutuneet seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi ja heidän oireilunsa sai työntekijät hämilleen. Myöhemmin opinnäytetyön ideaa pohtiessani oli selvää, että haluan työelämäkumppanikseni juuri tämän kyseisen järjestön. Järjestön johtajan kanssa aihetta pohtiessamme nousi jälleen tämä sama aihe esille. Vähitellen muodostui idea opaskirjasta järjestön työntekijöiden käyttöön.

Opinnäytetyön tutkimusongelmina pohdin minkälaisia vaikutuksia hyväksikäytöllä on lapseen sekä kuinka hyväksikäyttöä voisi ennaltaehkäistä. Opinnäytetyöni tavoite oli vastata näihin kysymyksiin.

Sisällön rajaukseen vaikutti oleellisesti se mitkä tiedot koin tarpeellisiksi työelämäkumppanin kannalta. Opinnäytetyöni viitekehyksenä toimii lapsen oikeus suojeluun, joka pitää sisällään monia asioita. Lasten parissa työskentelevillä on suuri vastuu. Lasta suojellakseen, heidän on tunnistettava hyväksikäytön oireita, tiedettävä mikä kuuluu lapsen luonnolliseen seksuaalisuuteen ja mikä voi olla merkki jostain muusta. Lasten parissa työskentelevien on myös osattava kohdata hyväksikäytön uhriksi joutunut lapsi oikein sekä osattava auttaa häntä, jotta hyväksikäytön vaikutukset saataisiin minimoitua. Turvataidot, tunnekasvatus ja seksuaalikasvatus liittyy oleellisesti lapsen itsemääräämisen tukemiseen sekä hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn. Kun lapsi arvostaa itseään, tietää mitä hänelle ei saa tehdä, uskaltaa sanoa ei, ja ymmärtää ettei kaikkia tarvitse miellyttää on sillä suuri myönteinen vaikutus hyväksikäytön ehkäisyssä.

Käsittelen opinnäytetyössäni myös seksuaalista hyväksikäyttöä internetissä, sillä koen sen hyvin tärkeäksi nykyaikana. Lasten kanssa työskentelevät ovat eri sukupolvea kuin lapset, ja kaikille ei internetin riskit ole tuttuja. Varsinkin Lombokilla nämä asiat ovat yleistyneet myöhemmin, mutta ovat nyt jo arkipäivää. Näiden aiheiden pohjalta toteutan suunnitelman opaskirjasta, jotka sisältävät tietoa lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, lapsen auttamisesta sen jälkeen sekä ennaltaehkäisystä. Opaskirjan tarkoituksena on antaa lisää tietoa lastenkodin työntekijöille ja antaa heille työkaluja asioiden käsittelyyn lasten kanssa.

2 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyön tarkoituksena on tehdä opaskirja lastensuojelujärjestön käyttöön. Opaskirjan on tarkoitus toimia työn tukena järjestön työntekijöille Indonesiassa Lombokin saarella. Opaskirja on suunniteltu erityisesti päiväkodin, koulun sekä lastenkodin työntekijöiden käyttöön. Opaskirjan tavoite lisätä tietoisuutta seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja sen vaikutuksista lapsiin. Opaskirjan tarkoituksena on antaa työntekijöille työkaluja lasten tukemiseen hyväksikäytön jälkeen sekä hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn. Toive lähti järjestön johtajalta, joka kokee, ettei järjestöllä ole riittävää osaamista seksuaalisen hyväksikäytön tunnistamiseksi eikä uhrien auttamiseen. Seksuaalisuus jo itsessään, mutta varsinkin lapsen seksuaalisuus on Lombokilla tabu. Vielä vaikeampi aihe on lapsiin kohdistuva seksuaalinen hyväksikäyttö. Näiltä ongelmilta suljetaan helposti silmät ja toivotaan niiden vain katoavan. Järjestön lastenkodissa asuu tälläkin hetkellä useita lapsia, joita on seksuaalisesti hyväksikäytetty, mutta riittävää osaamista uhrin auttamiseksi ei ole, ja uhri jääkin usein ongelmiensa kanssa yksin.

Opaskirjan tavoitteena on edistää työntekijöiden asennemuutosta lisäämällä tietoa. Haastatteluista kävi ilmi, että tällä hetkellä työntekijöiden keskuudessa vallitsee ajatus, että aikaisemmin tapahtuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä on turha myöhemmin puhua sillä se avaa vanhat haavat uudelleen. Monet työntekijät myös uskovat, että uhri unohtaa vähitellen asian, kun siitä ei puhu. Seksuaalikasvatuksen kohdalla vaikenemisen kulttuuri näkyy myös. Ajatellaan, että seksuaalikasvatus lisää lasten ja nuorten kiinnostusta seksiin ja he aloittavat seksuaalielämän liian varhain. Tällaisten myyttien murtaminen on opaskirjan tärkeä tavoite. Haluan opaskirjallani murtaa tabuja tämän aiheen suhteen, saada sen puheenaiheeksi työntekijöiden kesken. Tavoitteena on, että jonakin päivänä suhtautuminen seksuaalisuuteen ja seksiin on avoin ja siitä voi puhua häpeilemättä. Tavoitteena on rikkoa vaikenemisen kulttuuria. Vaikenemisen kulttuurissa lapsen voi olla hyvin vaikea ottaa puheeksi itseensä kohdistunutta hyväksikäyttöä. Tällöin lapsi jää yksin näiden asioiden kanssa.

Tavoitteena on, että opaskirja on selkeä ja konkreettinen. Opaskirjaan kuuluvan seksuaalikasvatusosuuden tavoitteena on antaa tietoa seksuaalisuudesta, itsemääräämisoikeudesta sekä toisten kunnioittamisesta. Nykytilanne työntekijöiden mukaan Indonesiassa on se, että seksuaalikasvatusta ei anneta lainkaan ja työntekijät ovat huolestuneita

ta raiskauksien yleisyydestä Lombokilla. Tarkoituksena on ennaltaehkäistä myös lasten ja nuorten keskenäistä hyväksikäyttöä sekä kasvatuksen avulla ennaltaehkäistä nuorten päätymistä itse häiritsijäksi tai hyväksikäyttäjäksi. Työntekijöiden kokemuksen mukaan monet lapset eivät kunnioita toisten itsemääräämisoikeutta ja rikkovat toisen rajoja jatkuvasti. Seksuaalisuus luonnollisesti kiinnostaa, mutta asiasta vaietaan. Lisäksi joukossa on lapsia, jotka ovat kokeneet seksuaalista hyväksikäyttöä ja heidän yliseksualisoitunut käytös hämmentää muita. Opaskirjassa on harjoituksia, joiden avulla lapsi voi oppia tunnistamaan ja säätelemään omia tunteitaan, suojaamaan itseänsä ja lisäämään turvallisuuden tunnetta.

Tiedostin jo alussa faktan, että mikäli työntekijät kokevat opaskirjan sisällöltään epäsovivaksi se ei päädy käyttöön. Opaskirjassa oli huomioitava kohdemaan erilainen suhtautuminen seksiin ja seksuaalisuuteen. Tämän vuoksi koen tärkeäksi perehdyttää työntekijät opaskirjan käyttöön sekä tapoihin auttaa ja tukea hyväksikäytettyjä lapsia. Mikäli lähettäisin opaskirjan järjestölle ilman kunnollista perehdytystä aiheeseen, opaskirjan hyöty voisi jäädä vähäiseksi.

3 Opinnäytetyön prosessi

Lähdin toteuttamaan opaskirjaa perehtymällä aiheeseen liittyvään teorial tietoon sekä valmiisiin oppaisiin aiheesta. Koen, että tutun työntekijän tekemä opaskirja päätty todennäköisemmin järjestön käyttöön kuin jokin valmis opas. Lisäksi pidän tärkeänä oppaaseen liittyvää yhteistyötä työntekijöiden kanssa. Olemme päässeet jo ennen opaskirjan valmistumista keskustelemaan näistä asioista työntekijöiden kanssa ja tämäkin on lisännyt työntekijöiden tietoisuutta asiasta. Lisäksi käyn opasta läpi yhdessä työntekijöiden kanssa paikan päällä oppaan valmistumisen jälkeen.

Ennen opinnäytetyön aloitusta tein harjoitteluni kyseisellä järjestöllä. Työskentelin kolme kuukautta järjestöllä, jolloin aloitin lasten havainnointia. Tehtyäni opaskirjasta alustavan version, lähdin uudestaan järjestölle tekemään lisää havainnointityötä sekä esittelemään alustavaa opaskirjaa ja siten kehittämään sitä paremmaksi. Lastenkodin työntekijät toivoivat opaskirjaan enemmän käytännön vinkkejä lasten kanssa työskentelellyyn. Työntekijöiden haastattelun sekä havainnoinnin kautta huomasin, etteivät lapset osaa suojella itseään ja jopa ahdistelevat toisia lapsia eivätkä tiedä rajojaan.

Työntekijät kokivat seksuaalikasvatuksen antamisen olevan hankalaa, eikä heillä ollut riittävästi tietoa seksuaalivalistuksen antamisesta lapsille, eivätkä he tiedäneet mistä etsiä tietoa aiheesta. Koska hyväksikäytetyillä lapsilla on usein vääristynyt kuva seksistä ja seksuaalisuudesta, on tärkeää antaa näille lapsille oikeanlaista seksuaalikasvatusta.

Seksistä ja seksuaalisuudesta puhuminen sai selvästi osan työntekijöistä vaivaantumaan. Tämä hankaloitti osaltaan myös yhteistyötä, sillä liian suorat kysymykset seksistä ja seksuaalisuudesta koetaan usein vaivaannuttavina tai jopa loukkaavina.

4 Yhteistyökumppani

Yhteistyökumppaniksi valikoitui Indonesialainen lastensuojelujärjestö Lombokin saarella. Järjestö tekee laajaa lastensuojelutyötä Lombokin saarella. Järjestöllä on lastenkoti, koulu sekä päiväkot. Järjestö tekee myös katulapsityötä sekä tekee sosiaalityötä ja opettaa englantia nuorisovankilassa. Järjestö vaikuttaa Lombokilla lasten ja perheiden asioihin laajasti muutenkin kuten tekemällä työtä lapsiavioliittojen kieltämiseksi sekä nostavat lasten oikeuksia esille esimerkiksi mediassa. Järjestöllä on suuri rooli lasten oikeuksien puolesta puhujana Lombokilla.

Järjestön lastenkodissa asuu muutamia lapsia, joiden tiedetään joutuneen seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi. Lisäksi järjestön työntekijöiden mukaan seksuaalinen hyväksikäyttö on yleistä alueella, jossa on paljon kadulla eläviä lapsia ilman suojelua.

Opaskirjan suunnittelussa oli otettava huomioon Lombokin valtauskonto Islam sekä kulttuuriset seikat. Esimerkiksi esiaviollinen seksi on kiellettyä, ja suhtautuminen seksiin ja seksuaalisuuteen on muutenkin tiukempaa kuin Suomessa.

5 Lapsen seksuaalisuus

Ymmärtääkseen seksuaalisen hyväksikäytön vaikutuksia lapseen, on ymmärrettävä lapsen seksuaalisuus laajempänä käsitteenä. On tunnettava teoriaa lapsen seksuaalisesta heräämisestä ja ymmärrettävä eri ikävaiheisiin kuuluva luonnollinen seksuaalinen uteliaisuus, jotta pystyy erottamaan sen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvästä oireilusta. On ymmärrettävä nuoren kiinnostus seksiin ja osattava oikeaan aikaan huolehtia riittävästä valistuksesta ja keskustelusta. Lapselle ja nuorelle on puhuttava avoimesti seksistä ja seksuaalisuudesta ikätasolle sopivalla tavalla, jotta lapsi osaa valmistautua uusiin ehkä jopa pelottaviinkin tilanteisiin ja ymmärrettävä omat oikeutensa ja suojella itseään.

Seksuaaliterveyskasvatusta annettaessa on tärkeä muistaa seksuaalisuuden monimuotoisuus. Nuori on vasta tutustumassa itseensä ja seksuaalisuuteensa. Hän on vasta etsimässä omaa sukupuoli-identiteettiään ja seksuaalista suuntautumistaan. Joillekin se voi olla hyvin selkeää, joillakin kestää kauan sen löytämisessä. Myös vammaiset on huomioitava seksuaaliterveyskasvatuksessa. On kuitenkin pidettävä mielessä, että positiivinen erityiskohtelu on joskus perusteltua ja tarpeellista vammaisten oikeuksien toteutumiseksi.

Seksuaalisuus koostuu kolmesta yhtä tärkeästä osa-alueesta: tunne, järki ja biologia. Seksuaalisuuteen kuuluu kaikki ne toiveet, tunteet, valmiuksien kehittyminen eli seksuaalinen koko sisäinen prosessi. Lapsen seksuaalisuus on jatkuvasti kehittyvää ja se kulkee paitsi tiedon, ja ymmärryksen lisääntyessä, myös tunteiden sekä biologisten muutosten kautta. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 10)

5.1 Vauvan seksuaalisuus

Jo pieni vauva on seksuaalinen. Vauvalle syntyy kokemus oman kehon nautinnollisuudesta. Hän oppii sosiaalisen kontaktin olevan kannattavaa ja mieltä, kun hänen turvallisuudestaan huolehditaan ja hänet hyväksytään omana itsenään. Vauva oppii ilmeitä, eleitä, ääntelyä, kosketusta sekä näiden tulkitsemista. Hän oppii leikkimisen taitoja ja houkuttelee lähimmäisiään hymyilyyn ja ihastukseen.

Ensimmäisten kuukausien aikana hyvän olon tunne kehittyy yhdessä rakkauden tunteen kanssa. On tärkeää, että vauvan hyvinvoinnista huolehditaan. Täysi vatsa, hellittelevät sisarukset ja vanhemmat herättävät hyvän olon tunteita vauvassa. Vauva kokee näin olevansa rakastettava ja tervetullut. Tämä vahvistaa vauvan rohkeutta ja itseluot-

tamusta. Näillä alun kiintymyksen ja rakkauden osoituksilla on siis merkittävä rooli seksuaalisuuden kehittyemisessä. Vanhemman tulee osoittaa vauvalle rakkautta, sillä tämä on vauvan tunne-elämän kehitymiselle merkittävää. Vauva oppii rakastamaan itseään, hakemaan nautintoa itsestään sekä oppii nauttimaan toisen henkilön rakkaudesta. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 23-24)

5.2 Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen

Tarkastelin lapsen seksuaalisuutta Seksuaalisuuden portaat- opetusmateriaalin avulla. Opetusmateriaalin ovat kehittäneet Erja Korteniemi-Poikela ja Raisa Cacciatore.

Lapsen ja nuoren seksuaaliset oikeudet toimivat seksuaalisuuden portaiden perustana. Lapset kulkevat kehitysvaiheita omaan tahtiinsa. Välillä tapahtuu taantumista alemmille portaille, ja välillä harpotaan isoja askeleita. On tärkeä muistaa, että lasta ei koskaan saa pakottaa tai painostaa tekemään ylemmän portaan asioita, sillä se voi olla vahingollista hänen kehitykselleen. Jokainen kulkee omaa tahtiaan seksuaalisuuden portaila, mutta seksuaalisuuden portaat voivat auttaa myös lasten kanssa työskenteleviä muistamaan sekä helpommin millaista oli juuri tällä portaalla. Aikuinen pystyy eläytymään paremmin lapsen sen hetkiseen tilanteeseen ja siten ymmärtämään lasta ja hänen kehitysvaiheitaan paremmin. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 9-13)

5.2.1 Porras 1 Vanhempien ihailu

Tällä portaalla lapsi on noin 2-6 vuotias. Lapsi huomaa ympärillään rakastavia aikuisia. Hän oppii huomaamaan, että on hyvän olon sekä lohdun hakeminen omasta kehostaan on sallittua. Hän oppii sukupuolten välisen eron. Lapsen kehonkuva sekä itsetunto vahvistuvat. Sosiaalisten tilanteiden normit ja yksityisyyttä suojaavat säännöt tulevat vähitellen tutummiksi. Lapsen kokemus omasta viehättävyydestä vahvistuu. Hän myös oppii kielteisten tunteiden olevan sallittuja, eikä niitä tarvitse pelätä. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 25)

Lapsi on utelias omaa kehoaan kohtaan. Lapsi myös leikkii kaikilla kehon osillaan. Sosiaalisissa suhteissa hän on avoin ja estoton ja kiipeää aikuisen syliin mielellään. Kysymykset sukupuoleen ja kehoon liittyvistä asioista alkaa kiinnostamaan. Lapsi ei vielä ymmärrä, miksi alastomana näyttäytyminen tai toisen kehon koskeminen ei ole aina

sopivaa. Lapsi alkaa kuitenkin ymmärtämään kulttuurin asettamat käyttäytymissäännöt vanhempiensa opastamina. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 25-26)

Seksuaalisuuteen liittyvät asiat kiinnostavat, vaikka lapsi ei kykenekään niitä hahmotamaan eikä halua niitä kokea. On tärkeää puhua näistä asioista lapselle ymmärrettävästi ikätaso huomioiden. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 26)

Aikuisen tulee tukea lapsen rakastumisen kokemusta. Lapsella jakaa rakkauttaan usein ympärillään oleville ihmisille, eläimille, leluille ja tavaroille. Aikuisen tulee osoittaa lapselle, että hänen tunteensa ovat hyväksytyjä. Lapsen on tärkeä oppia, että rakkaus on hyvä tunne, eikä sitä tarvitse hävetä tai piilotella. Usein lapsi valitsee rakkauden kohteeseen sellaisen aikuisen, jonka hän kokee turvalliseksi. Hän saattaa suunnitella menevänsä naimisiin oman isänsä kanssa ja olla mustasukkainen omien vanhempiensa välisistä hellyydenosoituksista (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 26-30)

5.2.2 Porras 2: Idoli ihastuttaa

Tällä portaalla lapsi on noin 6-12 vuotias. Lapsi löytää ihailun kohteen perheen ulkopuolelta sekä alkaa haaveilla parisuhteesta ihastuksensa kohteen kanssa. Lapsi saat-
taa myös samaistua idoliinsa. Lapsi voi kehittää fantasioita, jossa hän elää idolinsa kanssa omassa asunnossa tai upeasta menestyksekkästä elämästä idolinsa kanssa. Lapsi ymmärtää tämän olevan leikkiä ja kuvitelmaa. Aikuisten on tärkeää hyväksyä lapsen unelmat. Niiden tulee antaa rauhassa vahvistua ja rikastuttaa lapsen tunne-elämää. Fantasioista ei ole haittaa lapselle, eikä niitä tule tyrmätä. Lapsen ihastuksen kohde voi olla vanhempien arvojen vastainen, mutta aikuisen ei tule pelästyä tästä. Tässä vaiheessa lapsi ei tietenkään todellisuudessa tavoittele seurustelusuhdetta tai rokkitähdän uraa, vaan rakentaa unelmiaan. Lapselle kehittyy yksityinen ja sallittu haave maailma, jossa suuret tunteet ja seksuaalisuuden kokeminen on mahdollista. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 39)

5.2.3 Porras 3: Tuttu, mutta salattu

Lapsi alkaa kohdistaa ihastumisen tunteita tuttavapiirissä oleviin ikätovereihin. Aikuisiin ihastuminen alkaa nyt tuntua jo lapselliselta. Läheisyys ihastuksen kanssa on kiehtova ajatus, mutta se on vasta haaveen tasolla. Olo ihastuksen lähellä aiheuttaa uudenlaisia jännittäviä tuntemuksia. Perhosiä on vatsassa ja punastuttaa. Tunteet voivat olla hyvin ristiriitaisia, sillä tunteet halutaan vielä tässä vaiheessa salata, mutta samalla tekisi mieli osoittaa omat tunteensa ihastukselleen. Lapsi alkaa jo haaveilla seurustelusuhteesta, mutta silti ihastumisesta ei kerrota ihastuksen kohteelle eikä edes parhaalle kaverille. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 52-53)

5.2.4 Porras 4: Kaverille kerrottu

Lapsi uskaltautuu jo kertomaan ihastumisestaan läheisimmille ystäville ja perheenjäsenille. Tässä vaiheessa varsinkin ystävien hyväksyntä on tärkeää. Lapsi tarkastelee kuinka hellistä tunteista voi puhua vai eikö niiden näyttäminen ole ollenkaan hyväksyttävää. Lapsen itsetunto ja usko itseensä voi vahvistua tai heikentyä riippuen siitä miten ympäristö hänen ihastumiseensa reagoi. Mikäli lapsi saa tunteen, että hän on ihastuksen arvoinen hän oppii luottamaan itseensä ja rohkaistuu. Lapsi arvioi luottamiensa ihmisten kanssa millainen ihastuksen kohde on ja kannattaako häneen olla ihastunut. Mikäli läheiset ihmiset tuomitsevat ihastuksen kohteen vääränlaiseksi, voi ihastuksen kohde lakata mikäli lapsi luottaa läheistensä arvioon enemmän kuin omaansa. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 62-63)

5.2.5 Porras 5: Ihastumisen tunnustuksia

Tällä portaalla lapsi uskaltaa jo kertoa ihastumisestaan tunteen kohteelle. Lapsi valmistautuu kohtaamaan tilanteen, jossa ihastus tietää hänen tunteistaan eikä lapsi tiedä saako hyväksyntää tunteelleen. Ihastuksen tunteista kertominen vaatii kypsymistä ja rohkeutta. Lapsi on tässä vaiheessa tarpeeksi rohkea ottamaan riskin tulla torjutuksi. Tässä vaiheessa opitaan yhteisön tavoista kertoa rakkaudentunteista ja siitä, kuinka seurustelusuhdetta tavoitellaan. Tämä on ajankohtaista yleensä 10-15-vuotiaana, jolloin myös murrosiän aiheuttamat kehon muutokset tavallisimmin tapahtuvat. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 79)

5.2.6 Porras 6: Käsi kädessä

Lapsi alkaa vähitellen uskaltaa koskettamaan toista osoittaakseen tunteensa. Kulttuurin tavat siitä, kuinka tulisi seurustella kiinnostaa lasta ja sitä opetellaan. Tässä vaiheessa opetellaan myös erosta selviytymistä. Lapsi on yleensä 12-16 vuotias siirtyessään tälle portaalle. Seksuaalisen kiihottumisen aiheuttamaa jännitettä aletaan purkamaan itsetyydytyksen kautta. Lapsi tuntee kaipuuta koskettamaan ihastuksen kohdettaan. Kosketukselle valitaan yleensä kuitenkin tässä vaiheessa vielä mahdollisimman turvallinen ja neutraali kohta, kuten käsi. Käsi kädessä olemalla harjoitellaan ihastuksen kanssa lähellä ja kosketuksissa oloa. Ihastus on molemminpuolista ja se halutaan jo näyttää ulkopuolellekin. Kosketus hämmentää, mutta samaan aikaan se tuntuu kutkuttavan mukavalta. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 93-95)

5.2.7 Porras 7: Suudellen

Tälle portaalle siirrytään yleensä 14-18-vuotiaana. Kun kädestä on pidetty ja toisen koskettamista on opeteltu tarpeeksi ja siihen on totuttu, alkaa nuorella usein heräämään halu toisen suutelemiseen. Kasvojen, kaulan, käsivarsien ja hiusten hyväilyllä kokeillaan seksuaalisen kontaktin ensivaiheita. Tässä vaiheessa ollaan vielä vaatteet päällä, mutta seksuaalista kiihottumista voi tapahtua. Seksuaalisesta kiihottumisesta huolimatta nuori ei tässä vaiheessa vielä ole kypsä eikä useinkaan halukas riisuutumaan toisen edessä. Toisen painautuminen ja lähekkäin oleminen tuo tarpeeksi tyydytystä sekä tarjoaa sen mitä nuori tässä vaiheessa kaipaa. Jo vastasyntyneenä suu toimii tärkeänä nautinnon välineenä. Suudellessa ihminen kokee nautintoa ja tyydytystä. Rakkauden tunne ja suun kosketus tuottaa suurta nautintoa tässä vaiheessa. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 107-112)

5.2.8 Porras 8: Mikä tuntuu hyvältä?

Noin 15-20 vuotiaana nuori rohkaisutuu kokemaan seksuaalista nautintoa kumppanin kanssa. Nuori alkaa arvioida mitä hän haluaa, pystyykö hän siihen ja mikä hänestä tuntuu hyvältä. Nuori on valmis intiimimpään kosketukseen, kun hän tavoittelee jaettua seksuaalista nautintoa. Aiemmillä portailla seksuaalista nautintoa on koettu yksin, ja nyt sen kokeminen toisen ihmisen kanssa mahdollistuu. Nuori alkaa haluta kokea uutta ja

erilaista seksuaalista nautintoa kumppanin kanssa. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 122-129)

5.2.9 Porras 9: Rakastella

Noin 16-25 vuotiaana nuori usein kokee olevansa tarpeeksi kypsä entistä intiimimpään kontaktiin kumppanin kanssa. Nuori on yleensä tässä vaiheessa tunnistanut seksuaalisen identiteettinsä. Hän kykenee jo tavoittelemaan seksiä oman seksuaalisen suuntautumisensa mukaisesti. Hän tavoittelee tiiviimpää yhteyttä kumppaniinsa sekä uudenlaista mielihyvää. Toivottavaa on, että tässä vaiheessa nuorella on tarpeellinen tieto riskeistä ja taitoa suojautua niiltä. Hänellä tulisi olla myös rohkeutta käyttää näitä taitoja. (Cacciatore – Korteniemi-Poikela 2010: 135-142)

6 Seksuaalikasvatus

Lasten seksuaalisuudesta on muodostunut tabu. Tämän vuoksi lasten seksuaalioikeuksia laiminlyödään helposti. Seksuaalisuus kuuluu jokaiselle iästä riippumatta. Varsinkin pienempien lasten seksuaalisuudesta ei yleensä puhuta, sillä seksuaalisuuden monesti ajatellaan alkavan murrosiässä. Seksuaalisuus kuuluu kuitenkin lapsen normaaliin kehitykseen. (Cacciatore – Ingman-friberg 2016: 109-112) Uuteen varhaiskasvatussuunnitelmaankin (Opetushallitus 2016) on kirjattu lapsen varhaiskasvatuksen yhdeksi tehtäväksi kehittää lasten kehontuntemusta sekä sen hallintaa. Seksuaalikasvatuksesta saatetaan puhua pienten lasten kohdalla myös kehotunnekasvatuksena.

Lapsi ei tiedä oikeuksistaan liittyen omaan kehoonsa, ellei niitä hänelle kerrota. Lapsella on oikeus tietää omista seksuaalioikeuksistaan, ja niiden kertominen on aikuisten vastuulla. Lapselle tulee ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti selvittää hänen oikeutensa sekä kertoa myös toisten ihmisten oikeuksien kunnioittamisesta. On tärkeää opettaa lapselle, että hänellä on aina oikeus sanoa ei. Lapsella on myös oikeus itsensä sekä sukupuoli-identiteettinsä tutkimiseen. Tärkeää on luoda luotettava ilmapiiri ja vahva keskusteluyhteys lapsen ja aikuisen välillä, jotta lapsi uskaltaa ja osaa hakea aikuisilta apua esimerkiksi häirintä- tai hyväksikäyttötapauksissa. Seksuaalikasvatus ja asioiden sanoittaminen on tärkeää myös siksi, että lapsen on hyvin vaikea kertoa seksuaalisesta

hyväksikäytöstä mikäli hänellä ei ole sanoja siihen eikä seksuaalisuudesta ole keskusteltu aikuisten kanssa. (Cacciatore — Ingman-Friberg 2016:109-112)

Jo vauvaiässä lapselle tulisi antaa arvostetuksi tulemisen kokemuksia. Lapselle voi osoittaa ei-seksuaalisin kosketuksin, että hänen kehonsa on arvokas. Läheisyys ja hellyys ovat tärkeää, jotta lapsi voi tuntea itsensä arvostetuksi ja hyväksi sellaisena kuin on. Tällä tavalla lasi kasvaa seksuaalisesti ehjäksi ihmiseksi, joka kykenee luontevasti läheisyyteen toisten ihmisten kanssa sekä nauttimaan omasta kehostaan. Ihminen, joka tuntee itsensä arvokkaaksi, suojaa todennäköisemmin omaa kehoaan ja seksuaalisuuttaan. Hän ei myöskään nöyryytä tai alista muita tarkoituksella, eikä salli väkivaltaa. (Cacciatore – Ingman-Friberg 2016: 34)

Seksuaalivalistus ei rohkaise nuoria kokeilemaan seksiä yhtään sen aikaisemmin, vaikka niin joskus luullaankin. Tiedon avulla lapset ja nuoret kykenevät paremmin järkevään, vastuulliseen ja itselle sopivaan päätöksentekoon. (Brusila – Hyvärinen – Kallio – Porras – Sandberg 2009: 12)

Lombokilla lastenkotiin päätyvistä lapsista useat ovat eläneet enemmän tai vähemmän ilman turvallisen aikuisen hoivaa. He ovat eläneet kaduilla rahaa kerjäten tai sukulaisien nurkissa ei toivottuna lapsena.

Lapsella, joka on kiintynyt aikuiseen turvattomasti tai rajattomasti, saattaa esiintyä itse-tunto-ongelmia ja oman identiteetin löytäminen voi olla vaikeaa. Myöhemmin tällaisilla lapsilla voi ilmetä vuorovaikutusongelmia. Lapsi saattaa hävetä itseään, eikä arvosta omaa kehoaan ja siksi oman itsensä suojaaminen voi olla hyvinkin vaikeaa. Lapsi, joka ei osaa suojata itseään eikä ole oppinut omia oikeuksiaan, on helppo uhri hyväksikäyttäjille. (Brusila – Hyvärinen – Kallio – Porras – Sandberg 2009: 20)

Mikäli lapsi on kokenut seksuaalista hyväksikäyttöä, seksuaalisuuden portaiden läpikäyminen ammattilaisen tuella on erityisen tärkeää. Näin voi konkreettisesti havainnollistaa lapselle seksuaalisuuden kehitystä ja siihen liittyviä haasteita. Samalla pystytään tarkastelemaan yhdessä lapsen oikeutta koskemattomuuteen ja sitä rajaa, jonka hyväksikäyttäjä on ylittänyt. Tämä voi helpottaa syyllisyyden tunteita, joita lapsi saattaa kokea tapahtuneen vuoksi. (Brusila – Hyvärinen – Kallio – Porras – Sandberg 2009: 13)

Nuoren on tärkeä tuntea herkkyyssvaiheensa kehitys. Se auttaa häntä kulkemaan rauhallisesti portaita omaa tahtiaan. Hänen ei tarvitse kiirehtiä ”oikeaan vaiheeseen”, sillä oikeaa vaihe on juuri sillä hetkellä oleva vaihe. (Brusila – Hyvärinen – Kallio – Porras – Sandberg 2009: 13)

7 Seksuaalioikeudet

Jokaisella lapsella on oikeus nauttia omasta seksuaalisuudestaan. Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä ja olla oma itsensä. Lapsella on oikeus olla turvassa. Lasta on suojeltava lapsiavioliitolta. Seksuaalioikeudet ovat oleellinen osa lastenoikeuksia sekä kaikkia ihmisoikeuksia. (Väestöliitto 2009: 152-153) Lombokilla järjestetään valitettavasti vielä tänäkin päivänä lapsiavioliittoja. Tämä rikkoo lastenoikeuksia ja altistaa lapset hyväksikäytölle. (Jakarta Globe 2017)

Jokaisella on yhtäläinen itsemääräämisoikeus oman kehonsa suhteen sukupuoleen tai seksuaaliseen suuntautumiseen katsomatta. Seksuaalirikokset rikkovat yksilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Alaikäisiä suojataan erityisesti seksuaaliselta väkivallalta. Vaikka lapsi suostuisi seksuaaliseen kanssakäymiseen, lapsi ei ole kykenevä tekemään itsenäisiä ratkaisuja sen suhteen. Lapsen oikeus suojeluun menee siis lapsen itsemääräämisoikeuden edelle. Aikuisen vastuu tekoon ei vähenny, vaikka alaikäinen olisi aloitteen tekijä.

8 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on lapsen altistamista ikätasoon kuulumattomalle seksuaalisuudelle, jota lapsi ei kykene ymmärtämään eikä hän voi antaa tähän suostumustaan. Hyväksikäyttöä voi olla esimerkiksi tirkistely, lapsen sukupuolielinten hyväily tai koskettelu, lapsen johdattelu aikuisen sukuelinten kosketteluun, lapsen altistaminen ikään kuulumattomalle seksuaalisuudelle esim näyttämällä hänelle pornoa, raiskaus tai yhdyntä, seksin ostaminen alle 18-vuotiaalta. (Halila – Kivitie-Kallio – Mertsola – Niemi – Söderholm 2004: 103-104)

Suomen rikoslaissa on Seksuaalinen hyväksikäyttö on määritelty seuraavasti:

”Seksuaalinen hyväksikäyttö

Joka asemaansa hyväksikäyttäen taivuttaa sukupuoliyhteyteen tai ryhtymään muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi

1) kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön, joka on koulussa tai muussa laitoksessa hänen määräysvaltansa tai valvontansa alainen taikka muussa niihin rinnastettavassa alisteisessa suhteessa häneen,

2) kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön, jonka kyky itsenäisesti päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään on hänen kypsyttömyytensä sekä osapuolten ikäeron vuoksi olennaisesti heikompi kuin tekijällä, käyttämällä törkeästi väärin tämän kypsyttömyyttä,

3) henkilön, joka on hoidettavana sairaalassa tai muussa laitoksessa ja jonka kyky puolustaa itseään taikka muodostaa tai ilmaista tahtoaan on sairauden, vammaisuuden tai muun heikkoudentilan vuoksi olennaisesti heikentynyt, tai (27.6.2014/509)

4) henkilön, joka on hänestä erityisen riippuvainen, käyttämällä törkeästi väärin tätä riippuvuussuhdetta tekijästä,

on tuomittava seksuaalisesta hyväksikäytöstä sakkoon tai vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.” (Finlex luku 20)

Suojaikärajaksi on asetettu 18-vuotta, jos hyväksikäyttäjä on uhrin vanhempi tai voidaan rinnastaa lapsen vanhempaan esimerkiksi asuessaan samassa taloudessa lapsen kanssa. (Laiho 2007: 71)

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö katsotaan törkeäksi mikäli kohteena on lapsi, jolle teko aiheuttaa erityistä vahinkoa hänen kehitystasonsa tai ikänsä vuoksi. Törkeää hyväksikäyttöä on myös erityisen nöyryyttävällä tavalla toteutettu teko. Teon tekee törkeäksi myös mikäli hyväksikäyttäjän ja lapsen suhde on erityisen luottamuksellinen tai lapsi on aikuisesta riippuvainen. Tällainen luottamus- tai riippuvuussuhde on esimerkiksi silloin kun hyväksikäyttäjä on perheessä asuva aikuinen, lapsen valmentaja, opettaja tai vastaava. (Laiho 2007: 72)

8.1 Seksuaalinen hyväksikäyttö internetissä

Pelastakaa Lapset Ry:n julkaisussa ”Lasten kokema seksuaalinen häirintä”, on tuotu esille suhteellisen uutta seksuaalisen hyväksikäytön muotoa eli internetissä tapahtuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä ja häirintää. Tästä seksuaalisen hyväksikäytön muodosta käytetään nimitystä ”grooming”. Internetin yleistyminen ja erilaiset sosiaaliset mediat ovat osaltaan lisänneet seksuaalista hyväksikäyttöä. Pelastakaa Lapset Ry:n julkaisussa todetaan, että internetissä hyväksikäyttävien joukosta löytyy sellaisiakin henkilöitä, jotka eivät välttämättä olisi ilman internetin tuomia mahdollisuuksia syyllistyneet seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

Internetin välityksellä tapahtuvassa seksuaalisessa hyväksikäytössä aikuinen lähettää alle 16-vuotiaalle esimerkiksi seksuaalissävytteisiä kuvia, viestejä tai videoita tai houkuttelee lasta lähettämään seksuaalisia kuvia itsestään. (Lasten kokema seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä 2011: 12)

Aikuinen, joka pyrkii internetin kautta seksuaaliseen kontaktiin lapsen kanssa, on useimmiten lapselle ennestään tuntematon henkilö. Internetin välityksellä kontaktin ottaminen lapsiin on helppoa ja anonyymiyden vuoksi pelko kiinnijäämisestä vähenee. Lisäksi internetissä tekijä kykenee tavoittelemaan samaan aikaan useita lapsia helposti. (Laiho 2007: 27)

Seksuaaliseen kontaktiin lapsen kanssa pyrkivä aikuinen pystyy internetissä esiintymään lapsen kanssa saman ikäisenä. Tämä ei olisi reaalielämässä mahdollista. Lapsi voi myös kokea olonsa turvalliseksi ja hallitsevansa tilannetta kotikoneelta käsin. Koti on yleensä tuttu ja turvallinen paikka, jossa ei tapahdu mitään pahaa tai väärää. (Grooming internetissä ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 2011: 2)

Kasvava pornoteollisuus ja yhteiskunnan yhä lisääntyvä seksualisoituminen vaikuttavat kokoajan enenevissä määrin seksuaalisiin asenteisiin. Tämä myös hämärtää sitä rajaa, mikä on sopivaa ja mikä ei. Lapset altistuvat myös pornolle yhä nuorempina. Liian aikainen pornolle altistuminen vääristää lasten käsitystä normaalista seksuaalikäyttäytymisestä. (Kettunen 2015)

Tämä tuo uusia haasteita lasten vanhemmille sekä lasten parissa työskenteleville, varsinkin, kun monesti lapset ja nuoret ovat tietokoneiden ja sosiaalisen median kanssa

taitavampia kuin aikuiset. Tieto- ja viestintäteknologian turvallisen käytön opettamisen merkityksellisyys on mainittu myös uudessa Varhaiskasvatussuunnitelmassa (Opetushallitus 2016).

9 Seksuaalisen hyväksikäytön seuraukset

Seksuaalinen hyväksikäyttö aiheuttaa trauman ja se vaikuttaa lapseen välittömästi. Seksuaalinen hyväksikäyttö on haitaksi lapsen seksuaaliselle ja psyykkiselle kehitykselle. Lapsi ei kykene ymmärtämään tilannetta, eikä hän ole vielä siihen henkisesti eikä fyysisesti valmis. Mitä enemmän hyväksikäyttöön yhdistyy väkivaltaisuutta, uhkailuja, rooliristiriitoja tai salaisuuksia, sitä enemmän negatiivisia seurauksia sillä on lapsen kehitykselle. (Halila – Kivitiie-Kallio – Mertsola – Niemi – Söderholm 2004: 102-104)

9.1 Psyykkiset ja psykosomaattiset oireet

Seksuaalinen hyväksikäyttö voi aiheuttaa monenlaista oireilua. Suoria johtopäätöksiä ei siis voi tehdä mistään yksittäisestä oireesta tai niiden yhdistelmästä. Lapsen käytös tai oireet voivat kuitenkin herättää epäilyn lapsen kohdistuneesta hyväksikäytöstä, ja mahdolliset epäilyt onkin aina tutkittava huolella. Hyväksikäyttöön liittyy monenlaisia psyykkisiä oireita, joita voivat olla esimerkiksi:

- Ylikorostunut seksuaalisuus, flirttaileva ja viettelevä suhtautuminen aikuisiin, käyminen käsiksi lasten tai aikuisten sukupuolielimiin tai rintoihin sekä pakonomainen masturbointi julkisesti
 - Masentuneisuus, pelokkuus ja sulkeutuneisuus aikuisia kohtaan
 - Kosketuksen kavahtaminen
 - Pelko omaa vanhempaansa kohtaan
 - Jatkuva levottomuus ja ahdistus
 - Jatkuva kotoa karkailu ja vanhempien kykenemättömyys selittää karkaamisen syitä
 - Yhtäkkinen taantuma kehityksessä esimerkiksi yökastelun uudelleen alkaminen
 - Itsetuhoisuus esimerkiksi viiltely tai itsemurhayritykset
- (Hirvelä 2007: 33-34)

Stressaavan tapahtuman ollessa pitkäkestoinen, usein toistuva tai voimakas, aivot muuttuvat. Traumatisoituneen lapsen aivot ovat jatkuvasti stressivalmiudessa. Lapsen traumareaktioita esimerkiksi aggressiivisuutta ja hyperaktiivisuutta ei yleensä tunnisteta oikein. Ne tulkitaan helposti käytöshäiriöiksi tai uhmaksi. Trauman ollessa jatkuva lapsi saattaa jäädä pysyvään pelkotilaan ja aivot ovat jatkuvasti hälytystilassa jatkuvan varuillaan olon vuoksi. Pysyvässä pelkotilassa ja hälytysvalmiudessa oleminen aiheuttaa ahdistusta, unettomuutta, masennusta ja hyperaktiivisuutta. (Jernberg 2003: 260)

Hyväksikäytöstä aiheutunut oireilu voi alkaa saman tien tai myöhemmin viiveellä posttraumaattisesti. Posttraumaattisen stressihäiriö on yleinen seuraus lapsilla, jotka ovat kokeneet hyväksikäyttöä. Lapsi saattaa yrittää suojautua tuskallisilta kokemuksilta ja eristää ne itsestään. Usein vasta kun asia tulee ilmi ja lapsi on turvallisemmassa ympäristössä, hän pystyy sallimaan itselleen negatiivisetkin tunteet. Traumaattiseen stressioireeseen liittyy yleensä takauuma traumaattisesta kokemuksesta, mikä aiheuttaa usein hyvin voimakkaan ja todelta tuntuvan vaikutelman tilanteen uudelleen kokemisesta. Lapsen reagointikyky saattaa vähentyä, hän saattaa vetäytyä omiin oloihinsa sekä vieraantua muista. Lapsen ahdistus saattaa lisääntyä, ja ilmetä unettomuutena tai painajaisina. Lapsen muisti saattaa heikentyä ja hän voi kokea tyhjyyden, menetyksen, ärtyneisyyden tai masennuksen tunteita. (Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintäteknologiat 2007: 20-21)

9.1.1 Yliseksualisoitunut käytös

Selvin oire, joka liittyy juuri hyväksikäyttöön, on lapsen ikätasosta poikkeava seksuaalinen käyttäytyminen. Lapsi, joka on joutunut hyväksikäytön uhriksi, saattaa leikeissään matkia kokemuksiaan. Lapsi voi yrittää saada muita lapsia mukaan yhdynnän jäljittelyyn tai sukupuolielinten kosketteluun. Tämä eroaa tavallisista lasten harjoittamista ”lääkärileikeistä” siten, että se on aggressiivista ja avointa. Yleensä lapset oppivat jo hyvin nuorina pitämään ”kielletyt leikit” salassa aikuisilta. (Antikainen – Taskinen 2006: 6-9)

Seksualisoitunut käyttäytyminen on toistuvaa. Se tulee esiin arkisissa aktiviteeteissa esimerkiksi masturbointina, pakonomaisena riisumisena tai seksuaalisena aggressiona. Seksualisoitunut lapsi saattaa myös käydä käsiksi muiden lasten sukupuolielimiin tai koskettelee itseään pakonomaisesti tai julkisesti. Lapsen käyttäytyminen aikuista

kohtaan voi olla jopa viettelyyn tai seksuaaliseen provosointiin pyrkivää. Lapsen pyrkiessä liian läheiseen fyysiseen kontaktiin aikuisen kanssa tai lapsen käyttäytymisen ollessa viettelevää tai seksuaalisesti provosoivaa merkitsee sitä, että lapsen kokemus läheisyydestä on seksualisoitunut ja vääristynyt. (Antikainen – Taskinen 2006: 6-9)

Joskus seksuaalisesti traumatisoitunut lapsi saattaa siirtää kokemustaan lähipiirinsä muille lapsille, jolloin toisissakin lapsissa voi herätä seksualisoitunutta käyttäytymistä. Sijaistraumatisoitumiselle altistuu erityisesti lapset, joilla on vaikeuksia omassa psyykkisessä kehityksessään. Seksualisoitunut käytös saattaa siis olla oire seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai sijaistraumatisoitumisesta. Seksualisoitunutta käyttäytymistä tarkasteltaessa on kuitenkin pidettävä mielessä lapsen luonnollinen seksuaalinen uteliaisuus omaan ja muiden kehoon eikä sekoitettava näitä asioita keskenään. (Antikainen – Taskinen 2006: 6-9)

9.2 Fyysiset oireet ja havainnot

Seksuaalinen hyväksikäyttö ei aina jätä näkyviä merkkejä. Mikään oire sellaisenaan ole varma merkki seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Oireisiin tulee suhtautua vakavasti ja pitää mielessä seksuaalisen hyväksikäytön mahdollisuus. Oireita, joista tulisi huolestua ovat:

- Immenkalvon tuore repeämä
- Sukupuolielinten haavaumat, mustelmat, ruhjeet, turvotus
- Kipu sukupuolielimisissä
- Peräaukon repeämä
- Löydetty siemenneste
- Sukupuolitauti
- Raskaus

(Hirvelä Päivi 2007: 34-35 ; Taskinen 1994: 28-29)

Seksuaalinen hyväksikäyttö ei aina jätä fyysisiä merkkejä. Fyysisestä oireiden puuttumisesta ei voida päätellä, ettei hyväksikäyttöä olisi tapahtunut. (Hirvelä, 35)

Seksuaalista hyväksikäyttöä tulisi epäillä mikäli lapsella ilmenee ruhjeita, mustelmia tai haavoja oudoissa paikoissa, joissa niitä ei aikaisemmin ole ollut tai lapsi/vanhemmat välttelevät niistä puhumista tai antavat hyvin epämääräisiä selityksiä. (Taskinen 1994: 28)

Seksuaalista hyväksikäyttöä tai muuta väkivaltaa epäillessä on syytä pitää mielessä, että erityisesti pienillä lapsilla on usein esimerkiksi jaloissa mustelmia tai ruhjeita, joita he eivät muista saaneensa tai eivät ole leikin tiimellyksessä huomanneet. Kuitenkin genitaali- ja anaalialueella, reiden sisäpinnassa, selässä tai käsivarsissa mustelmat ovat harvinaisempia. Joskus käsivarsien mustelmat voivat johtua siitä, että lasta on pakotettu pysymään paikoillaan ja pidetty väkisin kiinni. (Taskinen 1994: 28-29)

Huolestuttavaa on, jos vanhemmat tai lapsen muut hoitajat vähättelevät lapsen vammoja tai ovat vastahakoisia hakemaan apua. Myös lapsen toistuvat oireet ja vammat, joihin on haettu apua aina eri lääkäreiltä, sairaaloista ja terveyskeskuksista voi olla merkki pahoinpitelystä. (Taskinen 1994: 29)

10 Uhrin auttaminen ja tukeminen

Muiden ihmisten kommentit ja asennoituminen vaikuttavat oleellisesti siihen, kuinka hyvin uhri selviää tapahtuneesta. Hyväksikäytetty vaistoa yleensä helposti, mikäli hänen kokemuksiaan vähätellään, häntä syyllistetään tai häntä ei uskota. On erittäin tärkeää, että uhrin kertomus otetaan tosissaan. Jos avunsaantiyritys epäonnistuu, uhri ei välttämättä hae apua uudestaan. Uhri kokee usein voimakasta häpeää, syyllistää itseään tapahtumista. Hän voi myös pelätä muiden ihmisten tai hyväksikäyttäjän reaktiota. (Aaltonen 2012: 142)

10.1 Seksualisoitunut käytös ja menetelmiä sen hallitsemiseksi

Lapsen seksualisoitunut käyttäytyminen yllättää usein aikuisen. Sen kohtaaminen on vaikeaa, sillä seksuaalisuutta pidetään asiana, joka ei kuulu lapsen elämään. Jopa ammattilaiset, jotka ovat taitavia lasten käytöshäiriöiden kanssa, saattavat tuntea itsensä yhtäkkiä keinottomiksi lapsen seksualisoituneen käyttäytymisen edessä.

Sen puheeksi ottaminen on usein hämmentävää tai jopa häpeällistä. (Antikainen – Taskinen 2006: 9)

Seksualisoituneesti käyttäytyvät lapset useimmiten odottavat, että heidän käyttäytymiseensä reagoidaan jollain tavalla. Lapsi hämmentyy, mikäli aikuinen ei kiinnitä lapsen seksuaaliseen käytökseen mitään huomiota. Aikuisen tulee siis reagoida lapsen käyttökseen, mutta ei tuomitsevasti. Lapselle tulee osoittaa henkilökohtaisella tasolla, että aikuinen huomaa ja kuulee hänen toimintansa. Lapsi huomaa, että aikuinen on kykenevä keskustelemaan myös tällaisista asioista eikä aikuinen järkyty hänen käyttöksestään. Aikuisen ensimmäinen reaktio ei saa olla rajoittava, vaikka tavoitteena onkin saada lapsi ymmärtämään käyttäytymistään sekä itse huomaamaan, että seksuaalinen käytös saattaa hämmentää aikuisia sekä lapsia. (Antikainen – Taskinen 2006: 11)

Seksualisoituneen käytöksen jatkuessa aikuisen tulee puheen avulla rajoittaa lapsen käyttäytymistä. Aikuisen tulee kertoa lapselle, että hänelle on herännyt huoli lapsen käyttäytymisestä, sen vaikutuksista toisiin lapsiin ja aikuisiin ja kehottaa lasta lopettamaan. Lapsen toimintaan ei pidä suhtautua ankarasti tai tuomitsevasti. (Antikainen – Taskinen 2006: 11)

Lapselle tulee opettaa ”yksityisten alueiden säännöt”. 1. Toisten ihmisten yksityisiä alueita ei saa koskea. 2. Kukaan ei saa koskea sinun yksityisiä alueitasi. 3. Yksityisiä alueita ei saa esitellä toisille. 4. Omia yksityisiä alueita ei saa kosketella toisten nähdessä. (Antikainen – Taskinen 2006: 12)

Hyväksikäytetyillä lapsilla on usein vääristynyt kuva ihmissuhteista. Hyväksikäyttäjä on mahdollisesti palkinnut lasta seksuaalisesta käyttäytymisestä. On tärkeää, ettei lapselle jää päälle hyväksikäyttäjän muodostama käsitys ihmissuhteista ja seksuaalisuudesta. Tällaisen lapsen tulee saada tietoa normaalista seksuaalisuudesta ja kanssakäymisen muodoista toisten ihmisten kanssa. Aikuisen tulee selittää lapselle, että aikuiset eivät odota lapsen käyttäytyvän kyseisellä tavalla ja se miten hyväksikäyttäjä on toiminut, on väärin. (Antikainen – Taskinen 2006: 11)

Lapsi ei välttämättä koskaan puhu tapahtuneesta. Tapahtumia voi olla liian tuskallista muistaa, joten lapsi torjuu ne mielestään. Lapsen ruumis voi kuitenkin esittää kokemusta, joka voi olla osittain tietoinen viesti aikuiselle. Se voi olla myös tiedostamaton ruumiin muistista heräävä käyttäytymismuoto. Lapsella voi olla käsitys, että aikuisen kans-

sa kahden kesken ollessaan, lapselta odotetaan tietynlaista seksuaalista käyttäytymistä. Aloittaessaan keskustelua lapsen kanssa, on hyvä kuvailla lapsen käytöstä. Lasta voi pyytää pohtimaan, mikä kyseisessä tilanteessa sai lapsen käyttäytymään tietynlaisella tavalla. Joissain tilanteissa esimerkiksi toistuvasti jatkuvassa provosoivassa seksuaalisessa puheessa, aikuinen voi pyrkiä katkaisemaan käyttäytymistä ohittamalla puheet tai siirtämällä lapsen huomio toiseen asiaan. (Antikainen – Taskinen 2006: 11-12)

Vaikka lapsen seksualisoituneen käytökseen ei tule suhtautua tuomitsevasti, se tulisi saada loppumaan. Mikäli aikuinen sallii seksualisoituneen käytöksen, hän antaa lapselle väärän käsityksen siitä, mikä on hyväksyttävää. Etenkin pienet lapset hakevat usein luonnostaan läheisyyttä aikuisilta ilman seksuaalista sisältöä. Hyväksikäytetyn lapsen kohdalla tilanne on kuitenkin hyvin ristiriitainen. Lapselle tulisi konkreettisesti opettaa, minkälainen kosketus on hyväksyttävää ja normaalia. Aikuinen voi auttaa lasta löytämään lähellä olemisen tapoja, jotka eivät aiheuta ahdistusta. (Antikainen – Taskinen 2006: 11)

Seksalisoitumista voi käsitellä leikissä, piirroksissa, saduissa sekä keskusteluissa. Lapsen tulee ymmärtää, että näiden asioiden ajatteleva on sallittua. Aikuisen tulee käsitellä yhdessä lapsen kanssa näistä vaikeista ja hämmentävistä tunteista. Tällaisten lasten kohdalla tärkeää olisi löytää uusia, normaaleja tapoja tulla näkyväksi, hyväksytyksi, huomioduksi, ihailluksi ja rakastetuiksi. (Antikainen – Taskinen 2006: 13)

10.2 Kuinka vahvistaa lasta

Traumatisoituneella lapsella on suuri tarve saada olla turvallisen ja luotettavan aikuisen huolenpidossa. Hoivaavista toimista kuten keinuttamisesta, syöttämisestä ja laulamista on apua. Lapsi saa olla lapsi ja huolenpidon kohteena. Lapsen ”pipeihin” tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Niiden hoitamiseen voi luoda erityisen rituaalin voitelemalla, laastaroimalla ja puhaltamalla kaikki kolhut ja naarmut, jotta lapsi saa tuntea olevansa hoivaamisen arvoinen ja hänen kehonsa ansaitsevan hellää huolenpitoa. Seksuaalisesti hyväksikäytetyille lapselle kosketus on usein merkinnyt vallan väärinkäyttöä sekä tuskaa. Tällaiset lapset tarvitsevat sellaisia koskettamisen kokemuksia, joihin ei liity väkivaltaa eikä hyväksikäyttöä. Vähitellen lapsi oppii, että aikuisen hoiva ja kosketus voi olla hyvä ja turvallinen kokemus. Seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutuneen lapsen kohdalla on erityisen tärkeää varmistaa, ettei hoivaavan tilanteen ilmapiiri tunnu

lapsesta seksuaaliselta. Lapsen intiimejä paikkoja ei saa koskettaa. Esimeriksi paidan nostaminen ja mahan koskettaminen voi olla liian intiimiä ja pelottavaa. Aikuinen ei tule edes riisua lapsen sukkia ennen kuin lapsi tuntee olonsa turvallisiksi seurassasi. Lapsen reaktioita kosketuksiin on seurattava tarkasti. Aikuinen voi esimerkiksi kuljettaa sormia lapsen varpaita kohti kertomalla samalla lapselle tapahtuman kulkua ”Sormet kulkevat varpaita kohti. Mitä jalkasi sanoo? Mitä jalka tekee?” Näin lapsi saa tilaisuuden vaikuttaa tapahtumaan. Jos lapsi ei halua, että jalkaan kosketaan, aikuinen voi leikkimielisesti ilmoittaa sormille, että ”tänään jalka ei halua kosketusta. Lähtekää pois ja tulkaa toiste takaisin”(Jernberg 2003: 261-262, 269)

Tärkeää on myös arjen rutiinit, jotka toistuvan aina lähes samanlaisina. Lapsi pystyy ennakoimaan tilanteita, jäsentää päivän kulkua. Tämä lisää turvallisuuden tunnetta lapsella. (Jernberg 2003: 262)

10.3 Leikki

Erityisesti varhaiskasvatusikäisille lapsille leikki on merkittävää myös oppimisen kannalta. Leikki motivoi sekä tuottaa iloa. Samalla lapset oppivat uusia taitoja sekä omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa työskentelevien tulee ymmärtää leikin pedagoginen merkitys lapsen kehityksessä, hyvinvoinnissa sekä oppimisessa. Leikkiminen on lapselle itseisarvo. (Opetushallitus 2016)

Leikki on lapselle tehokas tapa käsitellä sekä hyviä että pahoja kokemuksiaan. Leikki vaikuttaa lapsen voimaantumiseen positiivisesti fyysisten harjoitteiden avulla. Esimerkiksi hyppiminen, työntäminen, juokseminen ja vetäminen lisäävät voimantuntoa. Symbolisissa leikeissä, joissa paha saa palkkansa sekä rauhallisissa vuorovaikutusleikeissä luontevien ja luotettavien aikuisten kanssa lapselle kehittyy hyväksytyksi tulemisen tunteita. Nämä leikit lisäävät lapsen tunnetta siitä, että hän on hyvä ja kelpaa sellaisena kuin on. (Jernberg 2003: 256)

Monet trauman kokeneet lapset eivät leiki ollenkaan. Lapselle on tärkeä opettaa leikkimisen taitoja ja kannustaa lasta leikkimään. Lapsen tulee saada olla lapsi, ja leikkiminen on tässä hyvä keino. Aikuiset voivat hyvin leikkiä lapsen kanssa, ilman että se heikentää heidän arvovaltaansa. (Jernberg 2003: 256)

11 Traumatisoituneiden lasten tukeminen päiväkodissa

Traumatisoitunut lapsi saattaa käyttäytyä hyvin torjuvasti ja jopa vihamielisesti. Jokainen tällainenkin lapsi haluaa kuitenkin tulla ymmärretyksi ja rakastetuksi. Parhaiten kiintymyssuhteissa traumatisoituneen lapsen parantumista edesauttaa pysyvät ja arkiset ihmissuhteet. Lapsi oppii luottamaan vähitellen läsnä olevaan aikuiseen ja siihen, että aikuinen pitää hänestä huolen. Lapsi purkaa usein tähän aikuiseen niitä tunteita, mitä hän on kokenut. Pysyvät ihmissuhteet ja hoitava arki toimii parhaana hoitona tällaisille lapsille. Aikuisen on opeteltava lasten vuorovaikutuskieltä. Lapsen käytöstä ei saisi tulkita väärin. Aikuinen, joka tulkitsee lapsen aggressiivisen tai torjuvan käytöksen lapsen ilkeydeksi tai lapsen haluksi tehdä pahaa, voivat johtaa rangaistuksiin kuten jäähyenkkiin, ryhmästä poistamiseen, jotka vain pahentavat lapsen oloa. Tällaiset rangaistukset lisäävät lapsen turvattomuutta, häpeää ja arvottomuuden tunnetta sekä pahentavat oireilua. Ammattilaisilta vaaditaankin näissä tilanteissa henkisiä voimavaroja jaksaa lapsen vaikea käytös, työyhteisön tukea ja yhtenäisiä kasvatuskäytäntöjä. Kiinnostuneella asenteella ja paneutumisella voi löytää syyn lapsen oireiluun. Kehittämällä johdonmukaisia työskentelykäytäntöjä, kasvatuskumppanuutta moniammatillisen asiantuntijajoukon sekä kodin ja päiväkodin välille voidaan auttaa lasta parhaiten. Samalla tästä hyötyy jokainen ryhmän lapsista. (Väliavaara 2010: 2)

Päivähoidon rooli on keskeinen menetyksiä kokeneiden ja traumatisoituneiden lasten hoidossa. Päiväkodissa voidaan tarjota lapsille korjaavia kokemuksia ja näin lisätä selviytymisen kokemuksia ja hyvinvointia. Varhaiskasvatuksessa keskeisenä tavoitteena on kasvolle, kehitykselle ja oppimiselle optimaalisen ympäristön luominen. Tärkeää on sitouttaa lapset toimintaan. Työskentelemällä johdonmukaisesti ja pitkäjänteisesti saa haluttuja tuloksia. Joskus muutos tapahtuu yllättävän nopeasti. (Väliavaara 2010: 7)

Lapsen on saatava olla tarvitseva sekä riippuvuussuhteessa hoitavaan aikuiseen nähden. Ilman tällaista kokemusta lapsi ei pysty kehittymään itsenäiseksi toimijaksi. Lapset, jotka kärsivät kiintymyssuhdeongelmista hyötyvät omahoitajasta, joka osaa olla sensitiivinen ja voi toimia ns. apuvanhempana täydentäen kiintymystä ja tarjoten erityistä huomiota juuri kyseiselle lapselle. Poissaolojen varalle omahoitajalle tulisi nimetä lapselle tuttu varahenkilö, joka voi hoitaa apuvanhemman tehtävää sen aikaa. (Väliavaara 2010: 8)

Pysyvyyttä ja jatkuvuutta pienet lapset harjoittelevat kuurupiiloleikkien avulla. Vähitellen lapsi kykenee muistamaan vanhemman omissa mielikuvissaan myös silloin kun vanhempi on fyysisesti poissa. Ristiriitainen tai jäsentymätön kiintymyssuhde aiheuttaa sen, että lapsi kokee hylätyksi tulemisen tunteita jos aikuinen ei kiinnitä häneen huomiota jatkuvasti. Turvattomuutta kokevan lapsen voi olla hyvin vaikea erota vanhemmistaan jäädessään päiväkotiin. Lapsen eroahdistusta voi helpottaa vanhemman valokuva tai vaate tai oma pehmolelu. Yhteyttä omahoitajaan ylläpidetään kosketuksella, läsnäololla ja katsekontaktilla. Lasta voi myös muistuttaa siitä, että vanhempi ei ole unohtanut lasta vaan tulee pian takaisin. (Välivaara 2010: 8)

Omahoitajan tulee rakentaa luottamuksellinen ja hyväksyvä suhde lapseen. Hoitaja voi osoittaa kiinnostuksensa lapseen puheen ohella hyödyntäen leikkisyyttä, eleitä, liikkeitä ja eleitä. Vuorovaikutusleikit auttavat hyvän suhteen muodostumisessa. Hoitaja voi auttaa lasta tunnistamaan tunteitaan ja säätelemään tunnetilojaan sanoittamalla lapsen tunteita ja kokemuksia. Monesti lasten on helpompi ilmaista itseään toiminnallisten välineiden kuten piirtämisen, tunnekorttien, satujen tai käsinukkejen avulla. Erilaiset taide- ja lähtöiset menetelmät kannattaa siis ottaa osaksi vuorovaikutusta. (Välivaara 2010: 8)

Traumatisoituneet lapset tuntevat itsensä usein huonoksi. He tarvitsevat tukea empaattiselta aikuiselta, joka aidosti uskoo lapsen kykyihin tehden näkyväksi lapsen vahvuuksia. Aikuisen tehtävä on ylläpitää lapsen toiveikkuutta ja uskoa omaan itseensä. Turvallisuuden ja luottamuksen rakentaminen on tärkeää traumatisoituneiden lasten kasvatuksessa ja hoidossa. Aikuisen on oltava empaattinen ja viritettävä sisäinen tilansa samaan tunnetilaan lapsen kanssa ja kyettävä ylläpitämään tunneyhteyttä. Vähitellen lapsen elämänhallinta paranee ja myönteinen minäkäsitys lisääntyy. Tällöin lapsi alkaa parantua ja oireilu usein helpottaa. Ristiriitatilanteissa positiivinen tunneyhteys on vaarassa katketa. On tärkeää reagoida lapsen käyttäytymiseen sekä tunnistaa sen syyt ja tarpeet. Lapsen tunteminen auttaa ennakoimaan tilanteet, jotka ahdistavat lasta. (Välivaara 2010: 9)

12 Ennaltaehkäisy

12.1 Turvataidot ja tunnekasvatus

Uudessa varhaiskasvatussuunnitelmassa (Opetushallitus 2016) mainitaan lasten tunnetaitojen vahvistamisen tärkeydestä. Lasten kanssa tulisi varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti opetella tunteiden havaitsemista, tiedostamista sekä nimeämistä. Myös oman ja toisen kehon suojeleminen ja kunnioittaminen nostetaan esille.

Tunne- ja turvataitokasvatus on tärkeä osa varhaiskasvatus - sekä opetussuunnitelmaa. Ne lisäävät lapsen turvallisuutta, hyvinvointia ja yhteisöllisyyttä sekä auttavat luomaan ryhmän yhteisiä pelisääntöjä. Vaikka aikuisilla on ensisijaisesti vastuu lasten turvallisuudesta, on lapsella itselläänkin hyvä olla keinoja suojautumiseen. Turvataitojen opettelun tärkeimpänä seikkana on lasten turvallisuus, oman ja muiden loukkamattomuuden kunnioittaminen. Pyrkimys turvataito- ja tunnekasvatuksella on edistää lapsen turvallista kasvua, vahvistaa lapsen omia tunne- ja turvataitoja, tiivistää lapsen turvaverkostoa, ehkäistä häirintää, väkivaltaa sekä kiusaamista. Tavoitteena lapsen näkökulmasta on lisätä lapsen tunnetaitoja, vahvistaa lapsen itsearvostusta sekä sosiaalisia taitoja, lisätä tietoisuutta omasta kehostaan sekä itsemääräämisoikeudestaan, auttaa uhkaavien tilanteiden tunnistamisessa, antaa rohkeutta toimia määrätietoisesti ja jämäkästi suojellen itseään, ohjaa lasta juttelemaan ongelmistaan ja huolenaiheistaan turvalliselle aikuiselle. (Andell – Lajunen – Ojanen – Ylenius-Lehtonen 2016: 9-13)

Turvataidot tukevat laaja-alaisesti lapsen kehitystä ja hyvinvointia. Se ei siis ole pelkäämistään selviytymispakki uhkaavista tilanteista selviytymiseen. (Andell – Lajunen – Ojanen – Ylenius-Lehtonen 2016: 9-13)

13 Lapsen oikeudet

Yk:n lapsen oikeuksien sopimuksessa (Unicef 1989) on tuotu esille lapsen oikeudet, joiden tulisi toteutua kulttuurista, kansallisuudesta, ihonväristä, uskonnosta tai mistään muustakaan seikasta riippumatta yhdenvertaisesti kaikkien lasten kohdalla.

”Lapsen tulee saada nauttia erityistä suojelua ja hänelle tulee lainsäädännöllä tai muulla tavoin suoda edellytykset ruumiillisesti, henkisesti, moraalisesti, sielullisesti ja sosiaalisesti terveeseen ja normaaliin kehitykseen vapaissa ja ihmisarvon mukaisissa oloissa.”

”Lasta on suojeltava kaikelta laiminlyönneiltä, julmuudelta ja väärinkäytöltä.”

Näiden periaatteiden mukaisesti lapsen oikeutta suojeluun on kunnioitettava. Lapsen oikeus koskemattomuuteen on ensiarvoisen tärkeää. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö rikkoo tätä oikeutta.

”Lasta tulee suojella sellaisilta toiminnoilta, jotka saattavat kasvattaa hänessä taipumuksia rodulliseen, uskonnolliseen tai muunlaiseen syrjintään. Häntä on kasvatettava ymmärtämykseen, suvaitsevaisuuteen, kansojen välisen ystävyyden, rauhan ja yleismaailmallisen veljeyden hengessä sekä täysin tietäen, että hänen tarmonsä ja kykynsä olisi saatettava palvelemaan hänen lähimmäisiään.”

”Lapsella on oikeus saada koulutusta, jonka ainakin alkeisasteella tulee olla maksuton ja pakollinen. Hänen tulee saada koulutusta, joka edistää hänen yleissivistystään ja suo jokaiselle yhtäläisen mahdollisuuden kehittää kykyjään, yksilöllistä arvostelukykyyään sekä moraalista ja sosiaalista vastuuntuntoaan tullakseen hyödylliseksi yhteiskunnan jäseneksi. ”

Tämän periaatteen mukaisesti lapsella on myös oikeus saada tietoa ja koulutusta. Turvataitojen opettaminen ja seksuaalikasvatuksen antaminen tukee lapsen oikeutta koulutukseen sekä edistää sosiaalisen ja moraalisen vastuuntunnon kasvamista. Lapsi kasvaa ymmärtämykseen, suvaitsevaisuuteen ja muiden koskemattomuuden ja yksityisyyden kunnioitukseen. Lapsi saa myös tietoa omista oikeuksistaan, kehityksestään ja keinoista suojella itseään.

14 Lapsilähtöisyys

Tunne- ja turvataitokasvatus lisää lapsen osallisuutta sekä on lapsilähtöistä. Lapset pääsevät alusta alkaen vaikuttamaan toiminnan sisältöihin sekä toteutukseen. Lasten kiinnostuksen aiheet, kysymykset, kokemukset ja tarpeet ovat lähtökohtana tunne- ja turvataitokasvatuksessa. Lapsen ikä ja kehitystaso huomioidaan aina kasvatusta annettaessa. Lapsia kannustetaan pohtimaan ja tutkimaan sekä itse löytämään ratkaisuja monenlaisiin tilanteisiin. Koska tilanteista selviytymiseen ei ole yhtä ainoaa keinoa, jonka voisi lapselle tarjota sellaisenaan, ei aikuisjohtoisesta luennoimisesta ole hyötyä. Tarkoituksena on etsiä yhdessä erilaisia keinoja ratkaista ongelmia. Aikuisen tehtävä on kuunnella lasten näkökulmia, mielipiteitä sekä kokemuksia, rohkaista lasta sekä koota asioita yhteen. (Andell – Lajunen – Ojanen – Ylenius-Lehtonen 2016: 2)

Turvataito- ja tunne- ja seksuaalikasvatusta annettaessa huomioidaan lapsen ominaiset tavat toimia. Leikki, liikunta, tutkiminen ja taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen muodostavat toiminnallisen. Uuden varhaiskasvatussuunnitelman (Opetushallitus 2016) mukaan varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan lähtökohtana on lapsen tarpeet ja mielenkiinnon kohteet. Toiminta eri alueilla tapahtuu lapsen ominaisilla tavoilla, jotka tukevat lapsen kasvua, kehitystä sekä oppimista. Lapsella on siis vahva rooli toimijana sekä osallistujana.

15 Opaskirjan arviointi

Koska opaskirja ei vielä ole päätyntä käyttöön, mutta valmiin opaskirjan ovat kuitenkin lukeneet lastensuojelujärjestön johtaja, päiväkodin ja lastenkodin henkilöstö. Sekä päiväkodin että lastenkodin työntekijät ovat arvioineet opaskirjan olevan hyödyllinen ja tulevan tarpeeseen. Vaikka opaskirja ei vielä ole käytössä aiheen ympäriltä käyty keskustelu on lisännyt työntekijöiden tietoisuutta sekä tehnyt aiheen helpommin lähestyttäväksi. Jo se on askel parempaan. Arvioisin opaskirjan olevan onnistunut ja vastaavan järjestön tarpeisiin hyvin.

Arvioidessani opinnäytetyön merkityksellisyyttä itselleni tulevana sosionomina, näen sen vaikuttaneen suuresti oman ammatillisuuteni kehittymiseen. Tiedon kerääminen on lisännyt tietoa aiheesta sekä sen aiheeseen liittyvää kirjallisuutta, verkkojulkaisuja ja keskusteluja aiheesta. Opinnäytetyön herättämä ajatustyö on herättänyt ajattelemaan asioita uusista näkökulmista. Olen oppinut todella paljon lisää kulttuurillisista ja uskonnollisista asioista ja uskon, että pystyn hyödyntämään sitä omassa työssäni. Opinnäytetyöni on minulle paljon merkityksellisempi, kuin pelkkä kirjallinen työ ja sen valmistuminen. Se on ollut iso osa elämääni usean kuukauden ajan ja ajatustyö opinnäytetyön tiimoilta on alkanut jo kaksi vuotta ennen opinnäytetyöni julkaisemista ensimmäisen harjoitteluni aikaan. Omassa tämän hetkessä työssäni vaikeasti traumatisoituneiden lasten parissa voin hyödyntää osaamistani jatkuvasti. Se on kehittänyt omaa ammattidentiteettiäni ja varmuuttani kohdata vaikeita asioita. Pystyn paremmin antamaan oman panokseni moniammatillisessa tiimissä luottaessa omaan osaamiseeni sosionomina. Lisäksi koen, että opinnäytetyöni on pitänyt oven avoinna ja keskusteluyhteyden

auki lastensuojelujärjestöön, jossa suoritin harjoitteluni. Tämä voi avata minulle uusia mahdollisuuksia kansainvälisessä työssä.

Lisätutkimukselle tästä aiheesta on varmasti paljonkin tarvetta. Seksuaalikasvatuksen, turvataitojen ja seksuaalisen hyväksikäytön uhrien tukemisen täytyisi toteutua paljon laajemmin koko Indonesiassa. Myös turismin vaikutuksia seksuaalisen hyväksikäytön lisääntymiseen olisi tärkeä tutkia. Lombokilla turismi on suhteellisen vähäistä verrattuna viereiseen naapurisaareen Baliin sekä esimerkiksi Thaimaahan. Balilla sekä Thaimaassa käy vuosittain paljon seksituristeja. Lombokilla turismi on suhteellisen vähäistä, mutta Lombok on silti yksi Indonesian suosituimmista lapsiseksiturismin kohteista Balin ja Batamin ohella. (The Safe Childhood Foundation) Lapsiseksiturismista puhutaan silloin, kun matkan tarkoituksena on hyväksikäyttää kohdemaassa asuvia tai oleskelevia lapsia. (Reilun matkailun yhdistys) Kambodzan ihmiskaupasta ja lapsiuhreista on julkaistu dokumentteja ja kirjoja: Every day in cambodia ja Viattomina vieteltyt. Asiaa on siis tutkittu. Lastenkodin työntekijöiden haastattelujen perusteella vaikuttaisi, että Lombokilla lasten seksuaalinen hyväksikäyttö tapahtuu usein lähipiirissä kuten naapurin tai perhetutun tekemänä. Turistien osuutta seksuaalisiin hyväksikäyttöihin on tutkittu hyvin vähäisesti, ja mielestäni tässä olisi lisätutkimukselle tarvetta. Lombokin saaresta ennustetaan seuraavaa matkailijoiden suosikkikohdetta. (Denver Post 2006) Tästä voisi päätellä, että turistimassat ovat vasta tuloillaan Lombokille, jolloin seksiturismilla on suuri riski kasvaa Lombokilla.

16 Pohdinta

Turvataidot ovat tärkeitä kaikille lapsille. Erityisesti se korostuu Lombokilla, sillä moni lapsi elää ilman vanhempiensa huolenpitoa. Köyhyys on suurta Lombokilla ja mielen-terveysongelmiin saa harvoin apua. Tiedetään, että mielenterveysongelmat ja köyhyys lisäävät syrjäytymisriskiä. Lombokilla moni lapsi elää ilman vanhempien huolenpitoa kadulla rahaa ja ruokaa kerjäten. Syrjäytyneet, laiminlyödyt ja yksinäiset lapset ovat suuressa riskissä joutua hyväksikäytön uhreiksi.

Lastenkodin työntekijöiden mukaan on myös teiniraskaudet ovat valitettavan yleisiä. Siitäkin huolimatta, että esiaviollinen seksi on kiellettyä. Tästäkin voisi päätellä, että valistus on tehokkaampaa kuin kieltäminen. Tytön tullessa raskaaksi on Lombokilla yleensä itsestään selvää, että tämän jälkeen pari avioituu, vaikkei sitä itse haluaisi-

kaan. Tämä on kunnia-asia perheelle ja koko yhteisölle. Kasvojen menettämistä vältetään viimeiseen asti. Myös avioerot ovat yleisiä, jolloin lapset jäävät usein isovanhempien tai muiden sukulaisten hoidettavaksi vanhempien perustaessa uuden perheen muualla. Tämä herätti itsessäni suurta ihmetystä ja surua. Tilanne vaikutti toivottomalta. Seksuaalivalistus on tärkeää, jotta ei-toivottuja lapsia syntyisi vähemmän, lapsimäärät perheissä vähenisivät ja vanhemmat kykenisivät huolehtimaan lapsistaan paremmin.

Ensimmäisen harjoittelun aikana saimme tietää, että järjestöllä oli lapsia, jotka olivat joutuneet seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi. Työntekijät ilmaisivat huolensa siitä, ettei heillä on riittäviä keinoja tällaisten lasten hoitoon. Opinnäytetyön aihetta miettiesäni, ja pohtiessa yhdessä järjestön johtajan kanssa, nousi johtajalta jälleen sama aihe esille. Hän toivoi työntekijöille jonkinlaisia työkaluja seksuaalisesti hyväksikäytettyjen lasten kohtaamiseen ja hoitoon.

Palattuani järjestölle opinnäytetyöprosessin aikana, huomasin tarvetta myös seksuaalikasvatukselle. Seksuaalisen hyväksikäytön teorian tietoon paneutuessani huomasin myös, että oleellinen asia on myös ennaltaehkäisy, jota seksuaalivalistus ehdottomasti on. Oli selvää, että seksuaalisesta hyväksikäytöstä ei voi tehdä opaskirjaa ilman, että nostaa myös seksuaalikasvatuksen esille. Myös työntekijöitä haastateltaessa nousi moneen kertaan esille seksuaalikasvatuksen puute järjestöllä sekä yleisesti Indonesiassa. Heillä ei mielestään ollut tarpeeksi osaamista ja tietämystä asian suhteen. Haastavaksi seksuaalisuuteen ja seksiin liittyvien asioiden esille tuomisessa tekee se, että kyseiset asiat ovat tabu Indonesiassa, eikä seksuaalikasvatusta anneta kouluissa lainkaan. Järjestö on kuitenkin käytännössä huomannut sen olevan haitallista lapsille, ja kokee lasten tarvitsevan asiallista seksuaalikasvatusta.

Myös uudessa vuonna 2016 voimaan tulleessa varhaiskasvatussuunnitelmassa puhutaan kehotunnekasvatuksesta. Vaikka opinnäytetyön aiheeni onkin lähtenyt juuri kyseiseltä lastensuojelujärjestöltä, ja opaskirjani tavoitteena on vastata heidän tarpeeseensa, olen havainnut tämän aiheen olevan hyvinkin ajankohtainen myös Suomessa juuri nyt. Lapin Kansan julkaisemassa artikkelissa kerrotaan Rovaniemen kirjanneen ensimmäisten joukossa seksuaalikasvatuksen omaan varhaiskasvatussuunnitelmaansa. Myös Tampere on kirjannut seksuaalikasvatuksen varhaiskasvatussuunnitelmaansa.

Seksuaalikasvatukselle on selvästi tarvetta ja tämän hetkinen seksuaalikasvatus on ilmeisen riittämätöntä. Itse ajattelen, että seksuaalikasvatus on tähän asti jätetty pääasiassa koulujen tehtäväksi. Seksuaalisuuden ei katsota usein kuuluvan päiväkotikäiselle, vaikka seksuaalisuushan kuuluu kaikille ihmisille iästä riippumatta. Monesti seksuaalikasvatus yhdistetään suoraan seksivalistukseen. Pienten lasten seksuaalikasvatus ei tietenkään ole samanlaista kuin koululaisten seksuaalikasvatus ja painotus onkin enemmän kehoon tutustumisessa sekä kehon arvostuksen ja itsemääräämiskeuden opettelussa. Seksuaalikasvatuksen tulisi alkaa varhaislapsuudessa ja jatkua aina aikuisuuteen saakka. Seksuaalikasvatuksen ei tulisi myöskään keskittyä pelkäämään kouluun tai päiväkotiin vaan seksuaalikasvatuksen pariin tulisi opastaa myös perheet. Kotona seksuaalikasvatuksen tulisi alkaa jo vauvana. Vauvan perushoitotilanteissa kuten pesu- pukemis- ja vaipanvaihtotilanteissa kehon osia voi nimetä ja kertoa, että ne ovat lapsen ikiomat ja arvokkaat paikat. Kasvatuskumppanuus on tässä ratkaiseva tekijä. Vaikka perheitä on monenlaisia, ja kulttuurien kirjo on suuri, seksuaalikasvatus kuuluu kaikille kulttuurista tai uskonnosta riippumatta.

Opinnäytetyötä tehdessäni Islam omine seksuaalikäyttäytymistä koskevine tapoineen ja sääntöineen olivat kaiken aikaa läsnä ja ohjasivat opaskirjan tekoa. Työntekijät esittivät kuitenkin toiveen oppia myös länsimaisesta seksuaalikasvatuksesta. Näiden kahden kulttuurin välissä kulkeminen toi osaltaan haasteita opaskirjan teossa. Paljon ajatustyötä kului pelkäämään sen miettimiseen, mitkä asiat ovat sopivia opaskirjassa julkaista. Enhän missään tapauksessa halua, että opaskirja aiheuttaa niin voimakkaan häpeän reaktion, että se pahimmissa tapauksessa hävitetään saman tien eikä siitä ole täten hyötyä kenellekään. Työskentelyssä lastenkodin työntekijöiden kanssa oli otettava huomioon indonesialainen kasvojen menettämisen pelon kulttuuri, jossa kielteisten tunteiden näyttäminen ei ole suotavaa. Suoria kysymyksiä heidän mielipiteistään jo kirjoitetusta opaskirjan sisällöstä oli siis vältettävä, sillä he pyrkivät viimeiseen asti olemaan loukkaamatta minua. Kysymykset oli esitettävä kiertäen ja antaen useita vaihtoehtoja asioiden esittämiseksi opaskirjassa, jolloin heidän ei tarvinnut vastata kieltävästi. Jokaiseen myönteiseen reaktioon opaskirjani sisällöstä en siis voinut suhtautua aivan varauksetta, vaan aina oli taustalla pieni epäily oliko teksti nyt sittenkään julkaisukelpoinen.

Välillä opaskirjan tekeminen tuntui toivottomalta. En voinut olla miettimättä mahdollista hukkaan heitettyä työtä ja turhautumisen tunnetta siitä, että asioiden merkityksellisyydestä huolimatta se ei välttämättä ajaisi asiaansa järjestössä. Opaskirjaa tehdessäni

koin haastavaksi sen, että Indonesialainen kulttuuri ja uskonto ovat hyvin erilaisia suomeen verrattuna. Moni sellainen asia, mikä meillä Suomessa on luonnollista ja sallittua on Indonesiassa kiellettyä tai rajatumpaa. Vaikka kuinka olisin halunnut kirjoittaa opaskirjaani avioliiton ulkopuolisesta seksistä ja ehkäisyn tärkeydestä siinä, en voi unohtaa sitä, että Lombokilla avioliiton ulkopuoliseen seksiin suhtaudutaan hyvin kielteisesti, vaikkakin sitä toki tapahtuu siitä huolimatta. Myös ehkäisy jakaa mielipiteitä indonesiassa. Osa paikallisista on selvästi sitä mieltä, ettei ehkäisyä tule käyttää, mutta osa suhtautuu tähän vapaammin.

Päätin pitkän pohdinnan tuloksena mainita ehkäisyn tärkeyden lyhyesti paneutumatta siihen enempää. Johtajan kanssa puhuessamme opaskirjastani ja länsimaisesta maallistuneesta seksuaalikasvatuksesta, hän muistutti avioliiton ulkopuolisen seksin olevan kiellettyä Lombokilla, jonka otin selvänä vihjeenä opaskirjan sisältöön liittyen. Opaskirjassa ei kehoiteta odottamaan avioliittoon, mutta ei myöskään kannusteta avioliiton ulkopuoliseen seksiin. Sen sijaan opaskirjassa kehoitetaan harkintaan, omien tunteiden kuuntelemiseen ja riskien tiedostamiseen, jotta tunnistaisi oman valmiutensa.

Seksuaalikasvatusosiota kirjoittaessani koin joutuvani moraaliseen ristiriitaan omien arvojeni kanssa. Länsimaisessa nyky-yhteiskunnassa tasa-arvoisuus on hyvin tärkeä asia, ja se on lakiinkin kirjattu. Tämän vuoksi opaskirjassa olisin ehdottomasti halunnut korostaa seksuaalisuuden monimuotoisuutta ja sitä, ettei heteroseksuaalisuus ole ainoa oikea seksuaalisuuden suunta. Ymmärtääkseni Indonesiassa yleisesti homoseksuaalisuuteen suhtaudutaan kielteisesti eikä siitä mielellään puhuta. Myös länsimaaisissa kouluissa opetettavan maallistuneen seksuaalikasvatuksen koetaan ainakin paikoin olevan uhka perinteiselle islamilaiselle perhekäsitykselle. Opaskirjani päätarkoitus oli kuitenkin seksuaalisen hyväksikäytön uhrien auttaminen sekä hyväksikäytön ennaltaehkäisy, joten tässä kohtaa prioriteetiksi nousi se, että opaskirja ylipäätyään päättyy käyttöön eikä sitä koeta väärää viestiä levittäväksi. Opaskirjassa jätin siis tämän osan alueen käsittelemättä, mutta en myöskään korostanut heteroseksuaalisuutta ainoana seksuaalisuuden muotona.

Kolmen kuukauden harjoittelua suorittaessani lasten seksuaalisoitunut käytös ei näkynyt silmiini mitenkään. Työntekijöiltä tosin kuulin jo silloin muutaman lapsen seksuaalisoituneen käytöksen olevan ongelma järjestöllä. Palatessani kahdeksi viikoksi opaskirjaa esittelemään, joidenkin lasten seksuaalisoitunut käytös tulikin yhtäkkiä näkyväksi poikien keskuudessa. Erään lapsen seksuaalisesti provosoiva ja vihjaileva käytös sekä sopi-

mattomat kosketukset herättivät minussa ajatuksen olisiko kyseinen lapsi joutunut hyväksikäytetyksi. Tämän lapsen kohdalla tietoa hyväksikäytöstä ei ollut. Otin asian esiin järjestön johtajan kanssa, ja hän kertoi muiden työntekijöiden tuoneen esille huolensa samasta asiasta. Tämä tuli näkyväksi vasta silloin, kun olin järjestöllä uudestaan opinnäytetyöni tiimoilta havainnoimassa sekä keskustelemassa työntekijöiden kanssa. Tästä päätin, että ammatillinen kasvuni lisääntynyt. Osaan tunnistaa lasten seksuaalisoitunutta käytöstä sekä muita mahdollisia seksuaalisen hyväksikäytön oireita. Voi olla, että aikaisemmin olen torjunut tällaiset asiat mielestäni. Lapsen kohdistaessa seksuaalista käytöstä aikuiseen, on se aikuisellekin ahdistava ja vastenmielinen kokemus. Monesti sitä haluaisi vain ohittaa asian ja ajatella, että tulkitsi varmasti väärin. Teorian ja käytännön pitkäaikainen dialogi on selvästi lisännyt omaa tiedon kasvua, mikä on mahdollistanut tämän opaskirjan kirjoittamisen. Toivon, että opaskirja on hyödyllinen henkilökunnalle, lisää henkilökunnan ammattitaitoa ja sitä kautta lisää lasten turvallisuutta ja hyvinvointia.

Lähteet

Aaltonen, Jussi 2012. Turvataitoja nuorille. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitos.

Andell, Minna – Lajunen, Kaija – Ojanen, Sanna – Ylenius-Lehtonen, Mirja 2016. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Helsinki: Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin laitos.

Antikainen, Jorma. Taskinen, Sirpa (toim.) 2006. Seksuaalisesti hyväksikäytettyjen lasten ja lapsia hyväksikäyttäneiden nuorten hoito. Helsinki: Stakes.

Booth, Phyllis - Jernberg, Ann 2003. vTheraplay Vuorovaikutusterapian käsikirja. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.

Brusila, Pirkko – Hyvärinen, Salla – Kallio, Maaret – Porras, Kirsi – Sandberg, Tarja 2009. Eikö se kuulu kenellekään? Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoinkohdeltu nuori. Helsinki: Väestöliitto.

Cacciatore, Raisa – Ingman-Friman, Susanne 2016. Keho on leikki, avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä. Helsinki: Duodecim.

Cacciatore, Raisa – Korteniemi-Poikela, Erja 2010. Portaita pitkin, opas vanhemmille, Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen. Helsinki: WSOY.

Christine Väliavaara 2010. Ihmeet tapahtuvat arjessa! – Kiintymyssuhteissaan traumatisoituneiden lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Pesäpuu. Saatavana osoitteessa:

<http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/raportit/traumatisoitunut_lapsi_varhaiskasvatuksessa.pdf> Luettu: 14.12.2017

Denver Post 2006. Is indonesia's Lombok the next Bali? 6.6.2006. Saatavana osoitteessa: <<http://www.denverpost.com/2006/06/06/is-indonesias-lombok-the-next-bali-2/>> Luettu 4.1.2018

Halila, Ritva - Kivitie-Kallio, Satu - Merstola, Jussi - Niemi, Sirkku - Söderholm, Annlis (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.

Hirvelä, Päivi 2007. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Helsinki: WSOYpro.

Jakarta Globe 2017. Fighting child marriage in Lombok 13.6.2017. Saatavana osoitteessa: <http://jakartaglobe.id/eyewitness/fighting-child-marriage-lombok/> Luettu: 4.1.2017

Kettunen, Iita 2015. Stop It Now! –mallilla puututaan lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön 13.5.2015. Helsinki: Talentia. Saatavana osoitteessa: <<https://www.talenti-lehti.fi/lapsen-seksuaalinen-hyvakseykaytto/>> Luettu: 4.1.2018

Laiho, Mari (toim.) 2007. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintätekniologiat, Monoammattilinen yhteistyö. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.

Laki Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. 2011/540 Annettu Helsingissä 20.5.2011. Saatavana osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L20> Luettu: 1.12.2017

Opetushallitus 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Saatavana osoitteessa.

<http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf> Luettu 4.1.2018

Pelastakaa Lapset ry 2011. Grooming internetissä ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Saatavana osoitteessa: http://frantic.s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/2016/02/01155212/Grooming-raportti_final.pdf Luettu: 10.10.2017

Pelastakaa Lapset ry 2011. Lasten kokema seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä. Saatavana osoitteessa: <<http://frantic.s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/2016/02/01155018/Lasten-kokema-seksuaalinen-h%C3%A4irint%C3%A42011.pdf>> Luettu: 29.12.2017

Reilun Matkailun Yhdistys n.d. Lapsen hyväksikäyttö on rikos, myös maailmalla. Saatavana osoitteessa: < <http://liianpahaaollakseentotta.fi/lue-ilmioista/> > Luettu: 3.1.2018.

Taskinen, Sirpa (toim.) 1994. Lapsen seksuaalisen riiston selvittäminen ja hoito, Seksuaalisen riiston ehkäisyn asiantuntijatyöryhmän suositukset. Helsinki: Stakes.

The safe childhood n.d. It is considered to be a sub-type of child prostitution with clear links to the tourism industry. Saatavana osoitteessa: <<http://safechildhoods.org/learn-more/child-sex-tourism/>> Luettu: 3.1.2018

Yk:n yleissopimus lapsen oikeuksista n.d. Unicef. Saatavana osoitteessa: <https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf > Luettu 10.11.2017.

Liite 1 Opaskirja

BREAK THE SILENCE

How to protect children from sexual abuse

About this guidebook

For many, sex and sexuality can be difficult topics, yet they are extremely important issues to talk about.

Sexual abuse of children is a disturbing event for the entire community. It has violated something very fragile and stepped over to a territory that is both obnoxious and disgusting. It is such a disturbing thing that often you would just want to close your eyes and hope that it goes away. Unfortunately, the issue does not just go away and the victim needs a lot of help. We need to start breaking the taboos and speak up about the difficult issues. That is the liability of a responsible adult. Adult's responsibility is to protect children.

It is important to talk about sex to children as a positive asset. We need to be able to talk about sex, so that we can talk about sexual violence. This helps us to understand what is normal in sex, and in turn, what is sexual violence.

Every day, adults miss chances to prevent sexual abuse of children because of misinformation about sexual abuse. By educating ourselves, we can make the world a safer place for kids.

This guidebook contains information about sexual abuse, how to recognise the signs and how to protect children from it. It contains practices for children about how to protect themselves.

Sexuality is natural

Sexual education does not encourage youngsters to experiment sex earlier, even though sometimes that's what people think. Sometimes sexual education is being held back because people find children's sexuality as a taboo and talking about it feels overwhelming. With knowledge, children and adolescents are capable for rational, sound and responsible decision-making that they feel good about.

Sadly, children and juveniles get their information regarding sex from other adolescents, media and from pornography. This creates misconceptions, which again exposes them to abuse. Some of the kids are being accustomed to an experience where love and sex have nothing in common, but they are far apart instead. Hence, it is better that the child gets appropriate sexual education from trustworthy adults, so that they could deal with the information they are exposed to by the media, in a critical manner.

A pervasive and positive sexual education strengthens children, whereupon they can protect themselves from the potential risks they might encounter. It is important that the juvenile learns to recognize what is good for him/her and what does he/she want. Thus, making the decisions that support their own sexual wellbeing will become easier and the child will not start experimenting with things that might hurt him/her.

A child should experience that his/her body is precious and that it should be treated with the utmost dignity. This should be told, not only in words, but also in all of the relations with the child. It's worth mentioning that, especially the areas underneath the underwear are private and precious. Also anyone else's body is as precious as yours. A body should be respected, nurtured and touched with dignity. Everything in human anatomy has its purpose. Everyone is in charge of his/her own body and about who is allowed to touch it. The right to protect the children always surpasses the child's self-determination. A small juvenile is incapable of making the decisions regarding sex, therefore, to be avoided by misconduct the child has to be guided and protected by an adult.

It is important that the children's sexuality would be seen as a natural and normal part of the growth and development of the child, the kind of part that is discreetly steered while preserving the child's happiness, joy and the right to his/her sexuality and pleasure. For an adult to be able to provide sexual education, he/she has to be acquainted with the theory of children's sexuality. Hence, the adults can provide the children with

appropriate sexual education suitable for their age. Children have to be taught that it is not appropriate to touch genitals in a public place. Instead, it is normal and allowed to explore your own body in privacy.

The staff has to have a solid plan for how to answer the children's questions regarding sexuality. When an adult is prepared for the questions in advance, he/she is able to answer the questions in an appropriate manner for children of that age. In this way, the child does not have to start going through these issues by himself/herself. In case a child has to self-educate himself/herself, it often winds up to a scenario where the child might be exposed to misinformation from poor, unreliable sources such as from other teenagers. So the adult should not try to silence the child by suggesting that sexuality is not his/her own business or that it would be somehow inappropriate. By using their own discretion, adults can either communicate about it to the entire group, or alternatively, talk about it in person with the child. Reproduction instead is a natural thing and it can be communicated properly so that the child will understand what it is all about, without any further, irrelevant details.

Normal sexual activity of a child encompasses the following characteristics: Children, who already have a friendship, play with each other. Children unfamiliar to each other do not usually engage in this kind of activity. Playing happens between children that are of same age, size and on a same level. Playing is cheerful and spontaneous. Children giggle and they are having fun while the adults intervene their play. Curiosity is intriguing for children and there is no distress associated with it.

It is unordinary or alarming if:

- The play is compulsive or aggressive
The child is not obeying but keeps going
- The child has detailed information about sexual activity of adults
- The child tries to mimic the sex between adults (for example intercourse, oral sex, tongue kiss)
- Compulsive interest towards sexuality
- Coercing other kids to sexual activity

Let's talk about sex

The situations and the questions come up randomly and the words adjust according to the situation, but you can always practice for these kinds of situations in advance – Or you can bring up the issue yourself. Also a child, who does not ask questions about sex, has a right to sexual education.

Models on how to explain the things to children:

How does a baby end up in the women's belly?

Dad places his penis in the mom's vagina and baby seeds come out of dad's penis. The baby seeds swim deep, all the way to the baby's home. Millions of baby seeds are rushing to find one of mom's seeds. If it happens to be that time of the month when mom has a seed waiting, the fastest of dad's seeds will win the competition. The two seeds meet and hug each other so tight that they come together. That's how the baby gets started, which at this point is called fetus. The fetus starts developing in the mom's belly and grows for nine months to become a baby.

What is sex?

If a woman and a man are in love and they want to have children, or if two people want to be really close to each other, they can do it in an intercourse. This means that the man's penis is put to the woman's vagina. It feels good and safe for these adults and that they really feel like they get really close to each other, as if the two would have blended in with each other.

What is masturbation?

You are the closest and the most precious person for yourself in the world. Nurturing and protecting your body is your own responsibility. People usually start deriving pleasure from their own body when they are teenagers. Masturbation means embracing, caressing and touching your own body. By this, youngsters are seeking for pleasure and getting to know their own body. You can do this in private, but it is not appropriate to do in a public place.

When are you ready for sex?

You know it when you listen to yourself and your heart. First you fall in love and little by little you start to feel like you want to be closer to your love. Kissing and touching is already a big thing. But you can only start doing it after it really feels good about yourself. Also your partner has to be ready for it at the same time. You can discuss about this with your partner. You can cuddle and touch each other with your partner also without having sex. Sex calls for special courage and confidence and it's time is not until both are absolutely sure that they know what they are doing, are aware of the risks and knows how to protect themselves from them. This decision is made deliberately, not only because you want to please your partner. If your partner loves you, he/she will understand if you are not ready and he/she will respect your decision to wait until the time is right. You should also ponder, whether you are ready to become pregnant and do you want children or not. In sex, there is always a possibility that the female gets pregnant. If you just want to make love but no children, you need to use condom for birth control. Condom also protects you from sexually transmitted diseases (Also known as STD's).

Note! You should tell youngsters about contraception when it's the right time for it. Withdrawal or "safe days" are not a reliable way to prevent pregnancy. Sexually transmitted diseases can only be avoided by using a condom.

How to talk about sexual abuse?

Your body is precious, wonderful and your very own. No one can hurt it. All of the parts of your body are precious and good. You can look and touch all of the parts in your own body, but other people cannot. Some parts of your body should be covered; they should not be exposed to others. Especially your very own precious parts are the ones kept under your underwear. No one is allowed to touch your butt, vagina, penis or breasts without a good reason and the child's permission, not even the child's mom, dad, doctor, friend or teacher.

Just like in fairy tales, there are good people and bad people in real life. Some of them are the kind that want to hurt and touch a child in a foul way. An evil person can seem very nice and kind to a child. You cannot see that he/she is evil. This person might give you candy or say that he/she wants some company to spend time with and ask you to his/her home or car. When this happens, you need to do three things: Say NO clearly, leave the scene immediately and to report to the nearest adult around. If in doubt, you

can try to run in to a crowd, not into a dark alley or into a hideout in the woods. It's fine if you mistakenly think something bad about a person and he/she turns out to be nice because he/she will understand and will not be upset about it. You should never set out with a stranger.

The right to your own body and respect for others

It is important to tell children about their rights. A child has a right to his/her own body and the right to decide who touches him/her and in what way. A child does not have a right to touch another child either, if he/she does not want it. Children should be taught a mutual respect towards each other and empathy, for example through conversations and stories. Stories about thought-provoking topics can help in opening the discussions.

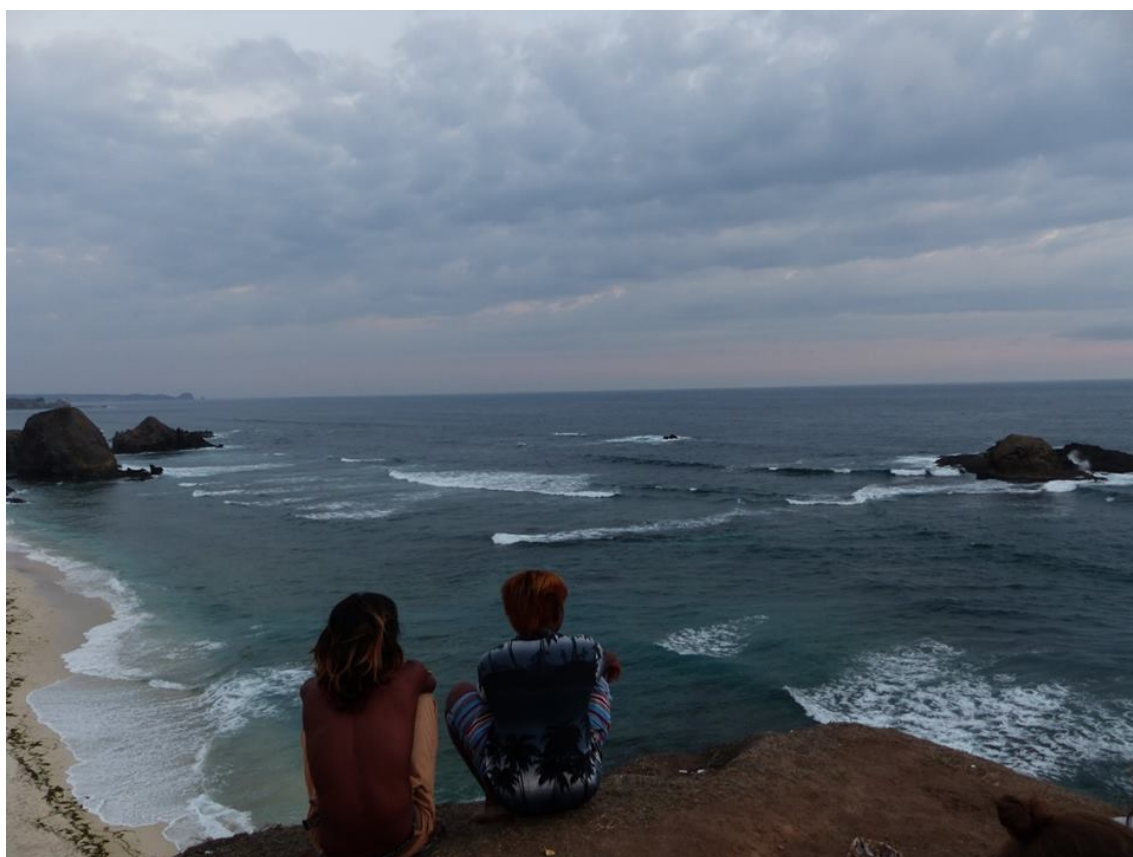
The child is important to perceive what kind of reactions his/her own actions evoke or how does that someone else feel in different situations. Learning empathy skills require recognizing your own feelings and needs. Through self-awareness, a child can recognize other's feelings and recognize their needs. Empathy skills can be brushed up for example through drama exercises that emphasize empathizing. In the imaginary exercises, the child gets a chance to explore the world in a safe way of "what if" in reality. Meanwhile, the child gets tools for facing difficult situations and crises. For learning, it is essential that after the exercise you discuss about how did the empathizing felt like and why did the character act how he/she did. Training up empathy skills can sensitize to perceive unwanted behavior and the limits set by others. This also increases the pressure for a person perpetrating violence or harassment to take responsibility of his/her own actions. Learning empathy skills and respecting others can also protect the child not to become a perpetrator or an abuser themselves.

Learning the safety skills

Every time when you are hugging, playing, caressing, in other words in a close contact with a child, the child gets knowledge about the closeness and the rules of touching. What are you allowed to do to someone and what are you not. Which actions adults intervene and what they will allow happening.

The rules of touching means that touching is voluntary and it has to be fine for everyone. Touching should not feel bad afterwards either and it cannot be a secret. You have the right to feel how you feel, the right to decline someone from touching you and the right to seek for help when needed.

Kindness and politeness are important, but they are always surpassed by the child's own safety. If someone is harassing you, comes too close so that he/she touches too intensely, from the wrong places, or so that you are hurting or frightened, you are allowed to be rude, decline and escape.

Sexual abuse

It happens when someone abuses sexually another person. Sexual abuse takes place when someone is breaking the rules regarding another person's integrity and rights. It happens when someone touches another person's genitals against his/her own will. Sexual abuse is also in question when someone forces another person to touch his/her own genitals or to do something about them, that the person doesn't want to do. Sexual abuse can happen also without touching; this can be for example forcing someone to watch pornographic photos or videos. Nowadays, sexual abuse also takes place remotely over the Internet, for example through webcams.

Sexual abuse can feel obnoxious and hurt its victim tremendously. But not all sexual abuse hurts. In fact, people can be sexually abused in a way that feels tender and loving. When this happens, the victim might feel puzzled since he/she might be having a hard time trying to understand how something so wrong can feel so tender and loving.

Regardless of if the sexual abuse is painful, tender and loving, it's still always wrong. Adults know that it is wrong and it's not the child's fault if he/she ends up as a victim. In a scenario where the child molester is the child's parent, or a close relative, the child does not necessarily feel anger towards this person. The child might even defend the abuser, which again might propel confusion in others.

Sexual abuse on the Internet

A Child should be protected from pornography and the sexual abuse that takes place in social media. The children should be told fairly about dangers and risks, otherwise they are unable protect themselves from them. Adults need to be aware of what their children are doing on the Internet and who are they dealing with.

A neglected or a lonely child is particularly prone to sexual abuse. Modern ICT provides pedophiles with extensive networks to communicate in. A child does not understand that everything you see online is not necessarily what it seems. In a chat conversation, a 13-year-old boy can be an adult man in reality. In the Internet, everyone can act as anyone. These issues should be discussed about with the kids.

Child molesters can speak about friendship, dating and respect to a child but then might push the child to sex that the child is yet unable to be afraid of. Children often get confused about sexual abuse and thus they hide it from others since they cannot understand and process what has happened. They might feel only guilt, obscure shame and anxiety about their own stupidity.

The consequences of sexual abuse

Sexual abuse causes a trauma and it affects the child immediately. Sexual abuse harms children's physical and mental health. A child cannot understand the situation and he/she is not prepared for it, not mentally nor physically. The more violence, threats, contradictions or secrets are associated with the abuse, the more negative consequences will follow for the development of the child.

Mental and psychosomatic symptoms

Sexual abuse can cause various kinds of symptoms. Straightforward conclusions cannot be made out of any single symptom or a combination of symptoms. The behavior or the symptoms of a child can evoke a question about a sexual abuse though and the possible doubts about the abuse should always be investigated. There is a plethora of symptoms that are associated with sexual abuse. These can be for example:

- A highlighted sexuality, flirty and seductive behavior towards adults, a tendency to grope children's or adult's genitals or breasts and a compulsive need to masturbate in public places.
- Depression, insecurity and disconnecting with the adults
- Fear of touching
- Fear of their own parent
- Constant restlessness and anxiety
- Suddenly seems moody, angry or clingy
- Sudden setback in the development process, e.g. restarting the bedwetting
- Self-destructiveness, for example incision or suicide attempts
- Sleep problems, nightmares, fears
- Resist bathing, toileting or removing clothes
- Playing, drawing, writing of frightening or sexual images
- Giving clues about a secret she/he has with an adult or older child but resist to talk about it more
- Stomach illness often without identifiable reason
- Uses adult words for body parts

When a stressful event is long lasting, recurring or intensive, brain will go through a change. The brain of a traumatized child is prone to stress. Child's trauma reaction, for example aggressiveness and hyperactivity are often either unnoticed, undiagnosed or misdiagnosed. They are easily translated into behavioral disorder or defiance. In a long-lasting trauma, the child can end up staying in a constant state of fear where their brain is constantly in an alert-mode because of being constantly vigilant. In a constant state of fear and alertness causes anxiety, insomnia, depression and hyperactivity.

The symptoms caused by the sexual abuse can trigger immediately or post-traumatically afterwards. Post-traumatic stress disorder (also known as PTSD) is a common consequence that exploited children experience. A child can strive to protect him/herself from painful experiences and isolate him/herself from them. Often it is only after the abuse comes up and the child is in a safe environment he/she is able to let the negative feelings out. Traumatic stress disorder often triggers a flashback later on, which again causes often a very intense and realistic experience where the child relives the event (abuse) again. The reactivity of a child can decrease; he/she can withdraw and alienate him/herself from others. The anxiety of the child can increase and turn up as insomnia or as nightmares. The memory of the child can deteriorate and he/she can experience emptiness, loss, anxiety or depression.

Sexual abuse destabilizes the sense of security of the child. Problems may come up in controlling the emotions, self-consciousness and experiencing his/her own identity. A child can later on experience difficulties in forming relationships with people and the interaction within. The shame the child experiences might result in a scenario where the child is unable to respect his/her body, and thus, has difficulties in protecting it. It can even wind up in sexual abuse in an older age.

The shame follows the child inevitably to the adulthood, if it's not dealt with. He/she might have difficulties in enjoying close and intimate relationships, even though he/she would have a trustworthy and safe partner on the side.

Physical symptoms and remarks

No symptom itself is a positive sign of sexual abuse. Symptoms need to be dealt seriously with and bear in mind the possibility of a sexual abuse. Symptoms that should be concerned about are:

- A torn of hymen
- Ulcers in genitals, bruises, contusions, swelling
- A torn of anus
- Found sperm
- An STD (sexually transmitted disease)
- Pregnancy
- Bruises

Sexual abuse does not always leave the victim with physical marks. The lack of physical indications does not mean that the child has not been sexually abused.

Sexual abuse should be suspected if the child has contusions, bruises or wounds in unusual places where they haven't been spotted before or the child or his/her parent is avoiding the topic or provide with vague explanations on the issue.

When suspecting a sexual abuse, it should be taken into consideration that especially small children often have bruises and contusions that they do not remember getting, or they have got them while playing without noticing. Nevertheless, bruises in the genital and anal area, inner thighs, in the back or arms are rare. Sometimes the bruises in the arms might have come from an adult trying to hold tight the child in a situation where it has been needed.

It's alarming if the parents of the child or nurses downplay the injuries the child has, or are reluctant to seek for help. Also recurring injuries that have been treated in different hospitals, clinics and doctors, can be a signs of sexual abuse.

What to do when you are suspecting a sexual abuse?

- Discuss in a safe and private space.
- Tell the child what kinds of observations you have made.
- Don't blame - don't judge.
- Make sure that the child knows that he/she is not being blamed of anything or being mad at.
- Tell the child that what has done to him/her is not his/her own fault.
- Ask straightforward, but friendly if someone has hurt him/her or done something to him/her that he/she didn't like.
- Keep calm and listen up till the very end. Don't let your feelings take over. A child backs up easily and refuses to disclose any more information if he/she is being scared.
- If the abuser is a parent of the child, make sure that the child will not end up at home.
- Call or report to the police. Don't hide anything from the child. Tell the child what is going to happen next. Make sure that the child knows he/she has nothing to worry about and that he/she is being taken care of.
- Believe the child when he/she tells you about abuse. Be trustworthy. The child experiences you as a safe adult and dares to tell you about the shocking event. If the first person that the child encourages him/herself to talk to does not believe the child, the child is most likely to keep the experience to him/herself in the future.
- Don't push the child to tell, but let him/her tell instead freely. Pushing the child, especially with small children, can cause the child to tell you things that have not happened in reality.

Sometimes, beliefs stop us professionals from bringing up the issue, or we might turn down the issue. Most of the children who have experienced sexual violence, are left without help because too many think in the following way:

The situation only gets worse if I will start to dig deeper in the issue.

Wrong. If the child wants to forbid what has happened and decides not to talk, he/she does it in any case. Silence only serves the circle of denial.

I heard wrong or probably misunderstood. I can't do anything about it anyway so forget it.

Wrong. Disregarding the cue implies the child that the adult is not willing to face what the child has had to deal with as an experience and a painful memory.

The child would have told someone if something had happened to him/her.

Wrong. Evading the responsibility or thrusting it to others is careless activity. If the child confides in you, he/she has special faith in you.

What happens at the child's home is no one else's but the family's own business.

Wrong. Violence is never a private issue and falling silent about it only serves the abuser.

Perhaps it was just a harmless misunderstanding. Probably both parties are to blame.

Wrong. Every suspect has to be investigated carefully and moderately, prompt conclusions are typically made in panic.

Keeping silent and disregarding the issue leaves the child attaching the burden on his/her own. Thus, he/she might be increasingly vulnerable for new threats. Grown ups and professionals need to acknowledge their responsibility and claim it without a doubt. An authentic encounter of the child, listening calmly without underrating, explaining and judging in the end is very simple. The most important thing is to believe the child.

Sexual abuse and violence should never be dismissed. In the children's world, this might break down his/her self-respect and lead to self-deprecation and hurting oneself.

How to support a child that is a victim of a sexual abuse?

Sexual abuse affects the child for the rest of his/her life. It is a trauma that to cope with, the child needs the help of an adult. Don't leave the child alone. Talking helps.

The attitudes and the stances of others essentially affect on how does the victim pull through of what has happened. The victim usually senses easily if his/her experiences are deprecated, he/she is being blamed for or not being believed in. It is very important that the story of the victim is taken seriously. If the victim fails to receive help on the first time, he/she may never ask it again. The victim often experiences intense shame and blames him/herself about what has happened. The victim can also be scared of people's reaction, or the reaction of the abuser.

A traumatized child can act rejecting or even aggressively. Nevertheless, the child wants to be understood and loved. The best ways to render the emotions of attachment are normal daily relations with the child. Gradually the child learns to trust the adult that is present and that the adult takes care of him/her. The child often unwinds the feelings that he/she has experienced to this adult. Abiding relationships and a nurturing, everyday life is the best treatment for these children. The adults need to learn how the child interacts. The behavior of a child should not be misinterpreted. An adult who misinterprets the aggressive or repulsive behavior as malicious or as a will to do harm can result in punishments like penalty or isolating from the group that only make the child feel worse. These kinds of punishments cater to the insecurity of the child, shame and self-deprecation and only make the symptoms worse. Mental resources are required from the adults in these kinds of situations to bear with the challenging behavior of the child, the support of the working community and the common parenting practices. The best way to help the child is to develop consistent working practices. Meanwhile all of the children in the group will benefit out of it.

The child has to be needy and to have a dependency to nurturing adult. Without such an experience the child is unable to develop to an independent person. Children who suffer from attachment issues benefit from an addressed caregiver that can act sensitive and is able to work as a second parent to the child, reinforcing the attachment and by providing special attention to the child. Especially the training of the caregiver, the knowledge about the symptoms resulting from a sexual abuse and the ways to support the child are important.

The caregiver should build a confidential and accepting relationship with the child. In addition to conversation, the caretaker can show his/her interest towards the child through playing, motions and gestures. Interactive playing helps in establishing a good relationship. The caretaker can help the child to recognize and regulate his/her feelings by wording the child's feelings and experiences. It is often easier for a child to express his/her feelings through activity such as drawing, fairy tales or puppets.

Traumatized children often feel bad about themselves. They need support from an empathic adult that genuinely believes in the child's abilities highlighting the child's strengths. Adults job is to maintain the child's hope and the belief in him/herself. Building security and trust is important in raising and nurturing a traumatized child. An adult has to be empathic and tune him/herself into a similar state of mind with the child and to maintain a spiritual connection. Little by little, the child learns to cope and to breed his/her positive self-image. Consequently, the child starts to mend and the symptoms start to relieve. In a conflict, the emotional connection is in a risk to break off. It is important to react to the child's behavior and to recognize his/her reasons and needs. Knowing the child helps to foresee the situations that oppress the child.

It's important to tell the victim that the symptoms are part of the experience and they shouldn't be ashamed of. The victim also needs to know that he/she is going to get help and the symptoms will relieve gradually. It's possible and probable that some day the child can again experience being equal to others, whole and good.

All kinds of emotions and showing them should be allowed from a child. Naming the feelings can be practiced through feeling cards. Showing one's feelings is allowed, but how it's done is being practiced together.

No one can be hurt mentally or physically and no violence is tolerated, not even if the child is traumatized.

A traumatized child has a great need to feel that he/she is taken care of. A child benefits from being taken care of by a trustworthy and safe adult. An adult can pet, sing, cuddle and feed the child in a way that is natural with the child. Bigger children can be nurtured like the smaller ones if the child enjoys it. Often, a repetitive caretaking and treating the wounds is a good way to show the child that he/she is being gently taken care of.

To a sexually abused child, touching has often meant misconduct and pain. These kids need experience from the kind of touching that is not associated with violence or abuse. Gradually the child learns that touching and nurturing of the adult can be good and a safe experience. It is extremely important to make sure that the atmosphere of a nurturing situation around a sexually abused child is not oppressive. The intimate areas of a child should not be touched. For example, lifting up a shirt and touching the belly can be too intimate and frightening for a child. An adult should not even take the child's socks off before he/she feels him/herself safe around adults. The child's reactions towards touching should be monitored closely. The adult can for example move his/her fingers towards the child's feet by narrating what is happening "Fingers move towards the feet. What does your feet say? What does your feet do?" This is how the child gets a chance to affect on what is happening. If the child does not want that the feet is being touched, the adult can playfully inform the fingers that "Today the feet doesn't want to be touched. Leave and come back another time"

Play is a natural way for a child to deal with things. The meaning of playing is important in dealing with important issues. Arts, such as painting, drawing and molding are an essential part of working. Music and playing can also be combined to create a musical fairytale, a play or a puppet show about the story of the child's experience, where the child him/herself is a part of making it. Many traumatized children are so prevented that a straightforward self-expression is impossible for them to perform. Self-expression is easier through a device or a puppet.

A traumatized child has needs that the adult should be able to fulfill:

- The need to feel nurtured and taken care of by a trustworthy and safe adult
- The need to learn to trust again
- The need to control his/her feelings
- The need to develop a positive self-image
- The need to feel strong enough to defend him/herself
- The need to experience nurturing touch without abuse or violence
- The need to make the broken relationship whole again or to build a new one

Responding to over-sexual behavior

The child's sexualized behavior often surprises an adult. It is hard to face since sexuality is often considered as a thing that is not part of children's life. Even the professionals, who are skilled in the behavioral disorders of the children, might feel helpless when encountering sexual behavior of a child. Bringing it up is often confusing and even shameful. Sexually behaving children often wait that their behavior is some way being reacted to. A child gets confused if the adult is not paying any attention to the child's sexual behavior. Hence, an adult should react to the child's behavior but not in a judgmental way. A child should be pointed out on a personal level that you hear and see his/her activity. The child notices that the adult is capable of discussing also about these kinds of issues without getting shocked about the child's behavior.

If the sexualized behavior goes on, the adult has to limit the children's behavior by talking. The adult should let the child know that he/she is concerned of the child's behavior; its implications to other children and adults and to encourage the child to stop it. The activity of the child should not be dealt rigorously or judgmentally.

A child should be taught "the rules of private areas". 1. Other people's private areas should not be touched. 2. No one can touch your private areas. 3. Private areas should not be showed to others. 4. Own private areas should not be touched in public.

A child may not ever talk about what has happened. The events can be too painful to reminisce, so the child declines them. A child's body can however showcase an experience that can be an acknowledged message to an adult. It can also be an unacknowledged reaction of a muscle memory or a behavioral pattern. A child can have a conception that when in a company of an adult, a certain sexual behavior is expected.

When starting a conversation with the child, it is good to describe the behavior of the child. The child can be asked to discuss what caused him/her to act in a certain way in that situation. In some situations for example, in a frequently provoking sexual speech, the adult can strive to stop the behavior by disregarding the speech or steering the attention of the child to another topic.

Even though the sexualized behavior of the child should not be judged, it should be ended. If an adult allows a sexual behavior, he/she gives the child a wrong image

about what is acceptable. Especially the younger children often naturally seek for closeness from the adults, without any sexual sentiments. With an abused child nevertheless, the situation is a bit paradoxical. A child should be concretely taught what kind of touching is acceptable and normal. An adult can help the child to find ways to be close that do not cause anxiety.

Sexualization can be dealt with in playing, drawing, fairytales and discussions. A child should understand that thinking about these things is allowed. The adult should deal with these difficult and confusing feelings together with the child. With these kinds of children, it would be important to find new, normal ways to become visible, accepted, noticed, adored and loved.

Sexually abused children often have a distorted perception about human relationships. The child abuser has potentially rewarded the child of sexual behavior. It is important that the child gets out of the distorted perception of human relationship and sexuality created by the abuser. This kind of child should get information about normal sexuality and the forms of human relations with other people. The adult should explain the child that adults do not expect the child to act in that way and the way the abuser has acted, is wrong.

MATERIAL TO DEAL WITH THE ISSUES WITH CHILDREN

I am safe:

Reinforcing the child's awareness about the feeling of safety

Practicing to reinforce the feeling of safety

Especially if a child whose sense of security has been shaken needs a lot of support to feel safe and to find ways to feel comfortable and fine.

Safe Haven - exercise

Where is your safe haven, a hideout from the cruel world

Where do you feel safe, calm, you don't have to be scared, you gain strength and you feel comforting?

Create a safe haven in your mind. Imagine things pleasant to you: soothing colors, sounds, persons, animals, landscape. Keep this safe haven in mind, what does it feel, look like, and sound like, what is associated with it. You can return to calm down and rest in this safe haven whenever you feel like it.

Discuss about what does a trustworthy adult feel like.

Children draw, paint, tinker their own safe haven. The drawings are being discussed.

For example the following themes can be discussed:

What are the things in the picture/constuction that evoke a feeling of safety?

Are there any things in the others' pictures that could bring you safety about?

Can you find anyone from the picture that brings you safety?

How can another person bring you safety?

The instructor can remind the kids that watching or thinking about the pictures of safe haven can already calm their minds and bring them security. Also adults can discuss about their own safe havens.

The drawings of the safe havens can be framed and put into the wall and displayed for everyone.

Relaxing exercise

A child/children lie down on the ground on a mattress. They are being asked to take a relaxing position and to try to clear their minds. An adult puts relaxing music on. The adult talks on a calm tone. The adult can help the children to relax by fondling them. The adult asks the children to think about a place where they feel good and safe. A place where no one can disturb you without permission. Are there people or animals? What kinds of objectives are there? What kinds of sounds you can hear there? What does it smell and look like? How does it feel in your body when feel good and safe? A safe haven can be the place where you have been and felt good, or it can be an imaginary place where you would feel safe and good.

A concrete ragdoll metaphor can help in relaxing. A child can imagine him/herself as relaxed as a ragdoll in a relaxing exercise.

I am taken care of

The purpose is to make the child to recognize his/her own safety networks
The child is able to name at least one own, safe adult
Children are being encouraged to talk about their fears to a trustworthy adult

Discussion - exercise

A child has a right to safety and care. A child has a right to feel important and loved by someone in his or her inner circle. It is important that someone accepts the child as he/she is. A child has to have an adult who thinks for his/her best.

Who are you important to or loved by? (A child can be helped by reminding him/her of people that care about him/her, but they are far away from him/her and cannot be with the child. Also someone who cares about the child should be found somewhere close to the child. Without a doubt the employees care about the child and the child is important and loved by them. The instructor can tell this to the child.)

Who is important to you? How do you know it? How do you show it?

Me and my closest ones- exercise

A child can draw and name the people who are important for him/her and make the child feel good and safe with. A child draws him/herself in the middle and the safe and close people around it. Important people can be also photographed and make a similar picture out of.

A child doesn't have to be alone with his/her concerns. Adults job is to listen and help children with their concerns and fears. There's no such a small or a big thing that couldn't be discussed about. Concerns and fears should be discussed for so long till someone listens and provides help with. Sometimes adults are busy and so deep in their own thoughts that they fail to notice if the child has concerns. If this happens, you should try to tell about your concerns to another understanding adult.

Discussion exercise:

What is a child-understanding adult like?

To which adult could you talk to about your worries and concerns?

Who could you go to when you're in distress and you need help?

How do I feel?

A child should deal with his/her own feelings with an adult and try to put them in words. Emotional learning exercises can teach that all emotions are accepted. No feelings should be ashamed of, scared of or escaped from. Even unpleasant feelings can be exercised to deal with. Everyone is sometimes mad or distressed but not even the most unpleasant lasts forever. Facing the feelings courageously reinforces self-awareness and increases self-approval. At the same time the juvenile is important to learn that a feeling is a different thing than an act. All emotions are allowed; a disruptive or violent behavior is not.

Where do you feel the emotions – exercise

A child draws his/her own picture on a paper. A list of frequent feelings is drawn up. For example sorrow, anger, fear, concern. A color is set for each feeling. Own picture is colored according to how and where the child feels the most. Emotions that the child feels in certain situations or with certain people can be colored into the picture. A child often struggles to express his/her feelings through words or he/she is afraid of manifesting a person that he/she is scared of because he/she feels loyal to him/her. This helps the discussion and wording the feelings. This art method gives the adult a view of the emotional landscape of the child. Though, child's art should be regarded with a reservation. One should not overreact to the pictures or rely too much in his/her own interpretations. Hence, this art method should not be used as an assessment method in investigating a sexual abuse without a sufficient expertise from art therapy, though; the method can be used to support the discussion and observation.

Discussion exercise

What are challenging emotions? Anger, anxiety, shame, disappointment, rage, grudge, envy, guilt, despair, a will to revenge..

Naming the emotions empowers even the most challenging feelings. This reduces the fear attached to the challenging feelings, guilt and shame. The child can gain more courage to encounter, tolerate and solve his/her inner conflicts. Also shocking or impulsive feelings have to be learned to manage so that the anger wouldn't take over and control the child. Meanwhile the child learns to take responsibility for his/her own behavior.

Prohibitions coming from above, orders and definitions do not usually increase the child's motivation for changing his/her behavior. By asking questions from the perspective of the child, adult can give the child a chance to understand and reflect his/her own emotions.

Discussion exercise

What kind of methods can you use to control the emotions?

How do you calm yourself down?

How does, for example, listening music can help in getting from one mood to another?

Emotion cards – exercise

Undergo emotions through emotion cards. Discuss when and in what kind of situation were you in that mood? How did you act in that situation? What was it caused by?

Listen and Discuss – exercise

What kind of music would describe your feeling? Listen to different kinds of songs. Discuss what kind of music would fit in different kinds of emotions? What kind of music would alleviate the bad feeling? Listen and discuss.

Colour your feelings – exercise

Which color describes your feeling? Which symbol, painting or picture would describe your feeling? Draw and paint with appropriate colors, or by using symbols an artwork that describes the emotional landscape.

Discussion – exercise

What kind of feelings did a situation evoke in you? What would be a good way to get rid of the feeling and move forward, or help the presence of the feeling in your everyday life (depending on the emotion)?

Know your feelings – exercise

Use emotion cards

In what kinds of situations have you felt the subsequent emotions?

Hate/anger

Agony/anxiety

Guilt

Shame

Disappointment

Crush

Happiness

Joy

Sorrow

Love

Discussing about the feelings also helps to create a profound and trustworthy conversation between the child and the adult. When a child feels easy to express his/her feelings to an adult, it also caters to opening up about the difficult issues. The child can find his/her own ways to ease the bad feelings and to deal with the difficult issues through music and drawing.

The right to security

A safety pass is tinkered together with the child. Safety pass helps in situations where the child needs help or security. Safety pass reminds about what to do and who to seek help from when in an emergency, or feeling unsafe.

Children mark their own name in the safety pass. The child's own picture is either attached or drawn into the pass. The names and the contact information of safe adults are marked down in the pass.

Discuss, who are the child's safe adults?

The safety instructions of the pass are reviewed:

Say NO

Leave

tell to a safe adult.

The pass is placed into a place where it's easy to be found.

Discuss when and where the safety pass could be useful for the child?

Where does the child want to keep it?

The use of the safety pass can be practiced through acting, playing or discussing, based on fictive examples of the situation. Plays can be used to discuss about situations and to try out new ways to act in them. Children can also provide to the performers instructions on how to act.

Examples of topics:

You get lost on the way home, what will you do?

Someone tries to take your money. What will you do?

You meet a stranger outside who asks you to watch kittens to his/her home. What will you do?

Someone threatens to hit you. What will you do?

Come up with more questions.

Safely online

Internet Instructions – exercise

Create safety instructions together with the children on how to use the Internet

Couple of tips for safe use of the Internet:

1. Don't be too open online. Think about who sees the text or the picture that you publish. Pictures can stay in the Internet forever, even though you would delete them.
2. If you don't know your online friend in real life, don't be too trusting. On the Internet, everyone can claim to be anyone. Don't meet your online acquaintance alone.
3. Think of what kind of information you want to provide, and what kind of image you want to give out from yourself. It can affect on your life later on in the future.
4. Talk about the things bothering you with a safe adult.

Permission to limits and security

Discussion exercise

Discuss about everyone's right to a safe space and privacy.

What does own space mean?

What does right to privacy mean?

What do own boundaries mean?

Within the boundaries you control and constitute. Others don't have the right to invade your space without your permission. You don't have the right to break someone else's boundaries either.

Boundaries also mean what can be done to you and what cannot. They express how others can treat you. When you learn to embrace and hold on to your boundaries, you will not be offended or carried along into situations where you don't want to be in.

Own will put into practice - exercise

Practice to express your own will and defend yourself. Sometimes it is necessary to say against to someone and use loud voice. Take a partner of the same size. Push each other's shoulders. Other one's task is to shout loudly "Here I come! And other one's task is to respond "No, you won't!" It is aloud only push hard, NOT hit, kick or hurt other in any way. Pushing is symbolizing own power and willing to resist violation of borders. The purpose is to compete playfully, which has more power to push the other.

Discuss:

What it felt like to push with all your power?

How it felt to argue with another?

How it feels in your body and your mind?

What someone else can or cannot do to you?

In which situations you need your own will?

What ways you can defend yourself and your own borders?

If someone continues to violate your borders, you can leave the situation and tell to your own safe adult.

I am strong - exercise

Fill in the I am strong- form.

Strength helps you to tell what you want and what you need.

Strength is an ability to defend your own opinions and say NO when it is needed and leave the situation.

Strength is a skill, which helps you to protect from harmful things.

Strength helps you to be with other people: when you say clearly what you think, wish or need, others will listen to you better and can take you and your wishes into account.

Continue the following sentences:

I want _____

I don't want _____

I wish _____

I think _____

I feel good _____

I feel bad _____

Drama exercise

Practice to defend yourself by tone. Imagine a situation where you are being approached in an intimidating way. Leaving the scene is the preferred option but it is good to be able to defend yourself by using words and your voice when needed. What words and wording should be used in unpleasant or scary situations? What kinds of words have the most effect? Try different options.

It's good to discuss with the child openly beforehand of the dangerous situation, thus the child can act in a real emergency.

I will survive

Learning to recognize situations threatening the safety, where a child is being lured or asked to do something or to be kept wrong kinds of secrets and practiced on how such kinds of situations can be survived from.

Learning that anyone, familiar or unfamiliar person can be that person who touches the child in a wrong way, in the red light touch

Learning to act in a red light touch situations

Learning that the child can choose how he/she is being touched

Learned to recognize different ways to touch, the good ways and the bad ways

I decide about my own body - exercise

A child draws a picture of his/own body. The child colors the areas green where he/she is allowed to touched.

The child colors the areas of the body red that are private and that cannot be touch without his/her permission, and that can be only determined by him/herself.

If someone has touched you in an area where you have not wanted, tell to a safe adult about it.

Your body is your property it belongs to you. You have the right to decide who is allowed to touch you and in what way.

If anyone tries to do you something that you do not want him/her to do, say NO! Also tell about what happened to a safe adult. There are lots of people around you who care about children and want to keep them in safe. It is NEVER your fault if someone does you harm.

There are certain secrets that are okay to keep between two people. But if someone hurts you, it is not that kind of a secret. If you feel bad or you think you are being hurt,

tell it to an adult. If it happens to you, to your friend – even if someone would ask you to keep it in secret, tell someone you know and trust. If the first person will not listen to you, tell to another. Talk about it as long as you'll find someone who listens and understands.

You don't have a permission to break someone else's boundaries or touch them without permission. If someone says NO to you, you have to believe that person and respect his/her wish.

The touch of green light and red light

Green light touch:

Feels good, pleasant and safe

Happens within my own boundaries and ends when I want

A touch is possible and allowed to refuse from

A touch can be told about to others and others can see it

Respect the will of others it is usually reciprocal

You want more of it, or you want to experience it again

Red light touch:

Feels bad or hurts

Intimidates, confuses or enrages

The other forces, pushes, threatens, persuades or bribes

The other insists that the touch is to be kept secret

Does not respect: does not stop when I ask or insist

Unilateral or respecting only one's will

Wants to leave but is unable to

Discussion – exercise

What is a good touch?

What is a bad touch?

What kind of tenderness feels good?

What kind of tenderness feels bad?

Sources

Aaltonen, Jussi 2012. Turvataitoja nuorille. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitos.

Andell, Minna – Lajunen, Kaija – Ojanen, Sanna – Ylenius-Lehtonen, Mirja 2016. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Helsinki: Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin laitos.

Antikainen, Jorma. Taskinen, Sirpa (toim.) 2006. Seksuaalisesti hyväksikäytettyjen lasten ja lapsia hyväksikäyttäneiden nuorten hoito. Helsinki: Stakes.

Booth, Phyllis - Jernberg, Ann 2003. vTheraplay Vuorovaikutusterapian käsikirja. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.

Brusila, Pirkko – Hyvärinen, Salla – Kallio, Maaret – Porras, Kirsi – Sandberg, Tarja 2009. Eikö se kuulu kenellekään? Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoinkohdeltu nuori. Helsinki: Väestöliitto.

Cacciatore, Raisa – Ingman-Friman, Susanne 2016. Keho on leikki, avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä. Helsinki: Duodecim.

Cacciatore, Raisa – Korteniemi-Poikela, Erja 2010. Portaita pitkin, opas vanhemmille, Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen. Helsinki: WSOY.

Halila, Ritva - Kivittie-Kallio, Satu - Merstola, Jussi - Niemi, Sirkku - Söderholm, Annlis (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.

Hirvelä, Päivi 2007. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Helsinki: WSOYpro.

Laiho, Mari (toim.) 2007. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintäteknologiat, Monoammattilinen yhteistyö. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.

Opetushallitus 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Saatavana osoitteessa.

<http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf> Luettu 4.1.2018

Pelastakaa Lapset ry 2011. Grooming internetissä ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Saatavana osoitteessa: http://frantic.s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/2016/02/01155212/Grooming-raportti_final.pdf
Luettu: 10.10.2017

Pelastakaa Lapset ry 2011. Lasten kokema seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä. Saatavana osoitteessa: <http://frantic.s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/2016/02/01155018/Lasten-kokema-seksuaalinen-h%C3%A4irint%C3%A42011.pdf> > Luettu: 29.12.2017

Taskinen, Sirpa (toim.) 1994. Lapsen seksuaalisen riiston selvittäminen ja hoito, Seksuaalisen riiston ehkäisyn asiantuntijatyöryhmän suositukset. Helsinki: Stakes.

Väliavaara, Christine 2010. Ihmeet tapahtuvat arjessa! – Kiintymyssuhteissaan traumatisoituneiden lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Pesäpuu. Saatavana osoitteessa:

http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/raportit/traumatisoitunut_lapsi_varhaiskasvatuksessa.pdf > Luettu: 14.12.2017

Yk:n yleissopimus lapsen oikeuksista n.d. Unicef. Saatavana osoitteessa: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf > Luettu 10.11.2017.

